

KODITTOMIEN MIESTEN PUHEENVUORO

Asuntolan miesten stigma Erving Goffmanin teorian ja kehysanalyysin näkökulmasta

TARMO TIKKA
Tampereen yliopisto
Porin yksikkö
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Sosiologian pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2013

TAMPEREEN YLIOPISTO

Porin yksikkö

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

TIKKA, TARMO: KODITTOMIEN MIESTEN PUHEENVUORO

Asuntolan miesten stigma Erving Goffmanin teorian ja kehysanalyysin näkökulmasta

Pro gradu -tutkielma, 58 s.

Sosiologia

Ohjaaja: Antti Saloniemi

Huhtikuu 2013

Tämän tutkielman tavoitteena on tarkastella asunnottomille miehille tarkoitetun asuntolan miesten sosiaalista leimaantumista ja selvittää sitä, mitä itse miehet leimaantumisestaan kertovat ja ajattelevat. Pyrkimyksenä ei ole niinkään tarkastella miesten tapaa puhua leimaantumiskokemuksistaan vaan sitä, mitä he niistä kertovat.

Tutkimuksen kohteena on yksi suomalainen miesten asuntola, jossa on 24 sijoituspaikkaa. Asuntola on tarkoitettu pääasiassa päihdeongelmallisille miehille, mutta muistakin asunnottomuuteen johtaneista syistä asuntolaan voi päästä. Valtaosa miehistä on kuitenkin päätyneet asuntolaan päihdeongelmista johtuneista taloudellisista tai sosiaalisista ongelmista – siis siksi, ettei muutakaan lämmintä ja turvallista paikkaa asua enää ollut tarjolla. Asuntola on tarkoitettu tilapäiseksi ratkaisuksi, mutta usein siitä muodostuu miehille koti, josta ei enää halutakaan pois. Tutkimuksessa yhdeksi olennaiseksi tehtäväksi muodostuikin selvittää, miksi itsenäinen asuminen ei usein olekaan miehille tärkeä ja saavuttamisen arvoinen asia.

Tutkimuksen empiirinen osuus on toteutettu teemahaastattelujen avulla. Haastattelut tehtiin heinä-joulukuussa 2013 viidelle miehelle, joiden ikähaarukka oli 28–62 vuotta ja asuntolassa asumisen kesto neljästä kuukaudesta 20:een vuoteen. Haastatteluja ja analyysiä tehtäessä on kiinnitetty erityistä huomiota tutkimuseettisiin seikkoihin miesten anonyyteetin suojaamiseksi.

Tutkielman teoreettinen osuus pohjautuu Erving Goffmanin sosiaalisen stigman käsitteen tarkasteluun ja analyysimenetelmänä on käytetty Goffmanin kehysanalyysiä. Analyysissä miesten leimaantumista käsitellään kolmen kehyksen avulla. Asuntolan kehys, asuntolan ulkopuolinen kehys ja juopon kehys muodostavat dynaamisen kolmiyhteyden, joka selittää miesten leimaantumiskokemuksia erilaisissa vuorovaikutustilanteissa.

Tutkimustulosten mukaan miesten leimaantuminen on hyvin erilaista erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa. Kolmesta kehyksestä asuntolan kehys korostuu luonnollisesti siksi, että miehet viettävät valtaosan ajastaan siellä. Siellä miesten leimaantumiskokemukset ovat esimerkiksi valvonnan vuoksi alituisesti läsnä, kun taas asuntolan ulkopuolella ja juopon kehyksessä stigma saa toisenlaisia merkityksiä. Yksi merkittävimmistä havainnoista oli se, että miesten halukkuus itsenäiseen asumiseen palaamiseen vähenee merkittävästi asuntolassa vietetyn ajan pitkeydessä. Samoin sosiaalisen stigman kokemisen merkitys hälvenee asuntola-ajan pituuden kasvaessa.

Asiasanat: Asunnottomuus, kodittomuus, stigma, leimaantuminen, kehysanalyysi.

SISÄLLYS

JOHDANTO	1
1 ASUNNOTTOMUUS SUOMESSA	6
2 SOSIAALINEN STIGMA TEOREETTISENA VIITEKEHYKSENÄ	10
2.1 Poikkeavuus, leimaantumisteoreettinen suuntaus, Chicagon koulukunta ja Goffman	13
2.2 Välitilan stigma	15
2.3 Marginalisaatio ja syrjäytyminen	16
2.4 Tutkimuksen tarkoitus	18
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	20
4 KEHYKSET ANALYYSIN RUNKONA	23
4.1 Miksi nämä kehykset?	24
4.2 Kehykset ja stigma	27
5 KEHYSTEN DYNAMIIKKA	29
5.1 Asuntolan kehys	29
5.1.1 Turvasatama vai avovankila?	29
5.1.2 Subjektiuden menetys	32
5.1.3 Tiivis yhteisö vai yksityisyyden varjelua?	33
5.2 Asuntolan ulkopuolinen kehys	35
5.2.1 Asiointi	37
5.3 Juopon kehys	39
6 JOHTOPÄÄTÖKSET – ONKO STIGMA TODELLINEN?	42
6.1 Tulokset	42
6.2 Reliabiliteetti ja validiteetti	46
6.3 Eettisyys – onko sitä?	47

7 JÄLKIPUHEET – KOKEMUSTA ON	49
7.1 Piinaava päätös	54

LÄHTEET

JOHDANTO

”Kuinka ihmisarvo voikaan romahtaa, kun status tipahtaa????!!!”

Ajatus pro gradu -tutkielmani aiheesta syntyi miesten asuntolassa viettämäni reilun kahden kuukauden ajanjakson aikana marras-tammikuussa 2011–2012. Oheinen sitaatti on oma päiväkirjamerkintäni tuolta ajalta. Siihen kiteytyy sekä inspiraationi ryhtyä tähän työhön että suuri osa sen sisällöstä.

Tarkastelen työssäni pääasiassa päihdeongelmallisille tarkoitetun asuntolan miesten sosiaalista leimaantumista niissä yhteisöissä, joihin he enemmän tai vähemmän kuuluvat. Aineistoni koostuu viiden eri-ikäisen ja eripituisia aikoja asuntolassa asuneen miehen teemahaastattelusta. Tutkin miesten käsityksiä ja kokemuksia leimaantumisestaan Erving Goffmanin (1982–1982) sosiaalitieteisiin vakiinnuttaman stigman käsitteen ja kehysanalyysin avulla.

Kyseisessä asuntolassa asuu miehiä, joilla ei ole vakinaista asuntoa ja jotka muutoin joutuisivat asumaan ulkosalla tai tuttaviensa ja sukulaistensa hoivissa. Asuntola on tarkoitettu väliaikaiseksi, korkeintaan muutaman kuukauden kestäväksi tilapäisratkaisuksi, jonka tavoitteena on tukea miesten siirtymistä omaehtoiseen ja -toimiseen asumiseen. Todellisuudessa miesten asuntolassa viettämä aika venyy kuitenkin hyvin usein jopa vuosien mittaiseksi, eikä suuri osa asukkaista koskaan edes muuta tai aiokaan muuttaa asumaan omillaan. Paradoksaalisesti kodittomille tarkoitetussa asuntolassa asuva ja asunnottomaksi luokiteltu ihminen ei todellisuudessa ole vailla asuinpaikkaa, vaan asuntolasta on tullut koti, josta ei halutakaan pois. Jos asukas syystä tai toisesta menettää paikkansa asuntolassa, siirtyy hän helposti toiseen vastaavanlaiseen tuettuun ja valvottuun asuinpaikkaan sen sijaan, että aktiivisesti hakisi omaa asuntoa. Osa miehistä ajautuu myös asuntoloiden tavoittamattomiin, täysin irtolaisiksi tai päihderiippuvaisten asuttamiin asuntoihin.

Alkuperäinen ajatukseni oli täsmentää tutkimusongelmani tuohon kysymykseen liittyvään problematiikkaan. Miksi miehet eivät pääse – tai aktiivisesti pyri tai edes halua – asumaan

itsenäisesti ja vapaina valvonnasta? Havaintojeni ja omien kokemusteni mukaan asuntolan miesten kohtaamilla ennakkokäsityksillä ”asuntolan jätkistä” on merkittävä vaikutus sekä miesten kokemaan negatiiviseen suhtautumiseen asuntolan ulkopuolisessa sosiaalisessa kanssakäymisessä että heidän käsityksiinsä itsestään epäkelpoina yhteiskunnan jäseninä.

Koska omat kokemukseni asunnon saamisesta asunnottoman statuksella olivat kipeitä, halusin selvittää, kokevatko muut asuntolan asukkaat tilanteen yhtä hankalana, toivottomana ja häpeällisenäkin. Viitteitä tuollaisesta ajattelusta sain jo oman lyhyen asuntolakokemukseni aikana, joten oli selvää, että muodostin ennako-oletuksia miesten kohtaamista ennakkoluuloista ja leimautumisen tunteesta asuntolan ulkopuolisissa vuorovaikutustilanteissa.

Kuten Eskola & Suoranta (1998, 19–20) toteavat, laadullisessa tutkimuksessa tutkijalla ei voi olla vahvoja hypoteeseja tutkimuksen tuloksista, vaan mieluummin puhutaan hypoteesittomuudesta, tiedän taiteilevani sudenkuopan reunalla koetellessani osittain omia ennako-olettamuksiani laadullisen tutkimuksen menetelmillä. Kuitenkin toisaalta Eskola & Suorantakin (emt., 20) toteavat, että työhypoteesit ovat sallittuja, mutta laadullista aineistoa käyttäessään tutkijan odotetaan oppivan uutta tutkimuskohteestaan ja löytävän uusia hypoteeseja. Tutkimus- ja haastattelukysymyksiä asettaessani olen muistuttanut itseäni pitämään edellisen mielessäni ja asettanut vähimmäistavoitteekseni Klaus Weckrothin (1984, 2) tapaan pyrkimyksen ”tuottaa ajatuksia – senkin uhalla, että tuloksena on enemmän kysymyksiä kuin vastauksia.”

Tutustuessani Erving Goffmanin (1963) sosiaalisen stigman käsitteeseen koin ”sen riemastuttavan ja kutkuttavan tunteen, joka syntyy vasta oraalla olevasta rakkaussuhteesta”, kuten Pertti Alasuutari (1999, 77) osuvasti maalailee tieteellisen tutkimuksen alkutaivalta. Olin ihastunut ja valmis läheisempään kanssakäymiseen uuden kiinnostavan tuttavuuden kanssa, mutta olisiko toinen osapuoli kiinnostunut syvemmästä suhteesta kuin ystävydestä? Suoran aloitteen tekeminen voisi ratkaista arvoituksen, mutta saattaisi olla ”noloa ja tökerö aloite voisi rikkoa aran tilanteen.” (emt.). Varovaisempi lähestymistapa ohjaa tulkitsemaan merkkejä, mutta vaarana on tulkita niitä omien toiveiden mukaisesti. Erotuksena arkitoiminnoista ja -tulkinnoista tieteellisessä tutkimuksessa omaa merkkien tulkintaa kuitenkin testataan, ”miten toinen osapuoli reagoi

tähän tai tuohon viattomaksi naamioituun aloitteeseen”, ja tuotetaan samalla uusia johtolankoja arvoituksen ratkaisemiseksi. Analysoimalla vihjeitä ja johtolankoja ”yritetään päätellä jotain sellaista, joka ei ole havainnoista ‘paljaalla silmällä’ nähtävissä.” (emt.)

Jo haastatteluaineistoa kerätessäni, ennen analyysin metodologisia ratkaisuja, huomasin että ennako-oletukseni asuntolan miesten vaikeudesta saada omaa asuntoa sosiaalisen leimaantumisen vuoksi oli liian suorasukainen tulkinta. Omia päiväkirjamerkintöjäni jälkikäteen tarkastellessani huomasin myös, että ehkä keskeinen tutkimusongelmani ei olekaan asunnon saamisen hankaluus vaan asunnottomuus itsessään, siis se kuinka miehet sen kokevat ylipäätään ja millaisissa tilanteissa se erityisesti näyttäytyy heidän omassa olemisessaan ja asuntolan ulkopuolisissa vuorovaikutustilanteissa. Joka tapauksessa vakinaisen asunnon puuttuminen pysyy tutkimuksen keskeisenä lähtökohtana riippumatta siitä, onko sellaisen saaminen miehille tärkeää vai ei.

Arkikokemuksellani tiesin jo sen, kuinka asuntolasta muodostuu useille miehille koti, jollainen se on esimerkiksi yhdelle haastattelemistani miehistä ollut jo 20 vuoden ajan. Asuntola on turvallinen paikka, joka tarjoaa oman huoneen, ruokaa ja puhtautta. Valvonnan ansiosta asuntola on myös turvallinen asuinsija ja oma huone takaa pienen yksityisyyden tilan 24 miehen yhteisössä.

Vastaavasti lyhyemmän aikaa asuntolassa oleskelleille miehille asuntola on sellainen tilapäisratkaisu, jollainen sen asuntolan toiminta-ajatuksenkin mukaan tulee olla. Heille itsenäiseen asumiseen palaaminen on selkeästi tavoittelemisen arvoinen asia toisin kuin jo kotiutuneille ”kanta-asujille”.

Valtaosalla asuntolan miehistä on takanaan pitkiäkin työuria, useilla perhe-elämääkin ja vallitsevien hyväksytyjen yhteiskunnallisten normien ja arvojen mukaista tasapainoista elämää. Useimmat heistä ovat kuitenkin menettäneet otteensa aiempaan sosiaalisesti yleisesti hyväksytyyn elämään etenkin päihdeongelmiensa vuoksi.

Asuntolan miehet ovat joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta taloudellis-sosiaaliselta asemaltaan heikko-osaisia ja elävät viimesijaisen sosiaaliturvan varassa tai saavat pientä

työkyvyttömyys- tai sairauseläkettä. Työssäkäyviä asukkaitakin asuntolassa toisinaan on, mutta he ovat poikkeustapauksia.

Tässä tutkimuksessa on tarkoitus arvioida, kuinka miesten ajautuminen yhteiskunnan marginaaliin kodittomina ja erityisesti asuntolan asukkaina ajaa heitä yhä etämmälle yhteiskunnan ”keskuksesta”. Asuntolan asukkaaksi leimaantuminen näyttäytyy eri tavoin riippuen kulloisenkin vuorovaikutustilanteen luonteesta. Tarkastelen tässä tutkimuksessa tuota

leimaantumisen dynamiikkaa Ervin Goffmanin stigman käsitteen ja hänen luomansa kehysanalyysin avulla.

Tutkimuksessa puheenvuoron saa viisi eri-ikäistä ja vaihtelevia aikoja asuntolassa asunutta miestä. Koska empiirinen aineisto koostuu pelkästään miesten teemahaastatteluista, tutkimuksen ääni on hyvin subjektiivissävytteinen, niin kuin sen halusinkin olevan. Koska tutkimusaihe on itselleni hyvin henkilökohtainen, en voinut vaientaa omaa ääntänikään. Pyrin kuitenkin erottamaan henkilökohtaisen osuuteni omakohtaisena kokijana tutkimuksen empiriasta ja tulkinnoista liittämällä sen omaksi kokonaisuudekseen tutkielman loppuun.

Tutkimuksen toteuttaminen ei olisi edellyttänyt omakohtaista kokemusta tutkimusaiheesta ja -kohteesta, ja sen jättäminen kokonaan tutkimuksen ulkopuolellekin olisi ollut perusteltua. Koin kuitenkin jopa velvollisuudekseni sisällyttää henkilökohtaisen kokemushistoriani tutkimukseen, koska tutkimusaihetta ja -idea ei olisi syntynyt ilman sitä. Oikeastaan tutkimuksen luotettavuutta ei voi arvioida ilman tuota tietoa.

Tutkimus jakaantuu seitsemään päälukuun. Esittelen tutkimuksen seuraavassa luvussa asunnottomuuden sisältöjä ja määrittelyjä pääpiirteittään. Lyhyt katsaus on läpileikkaus asunnottomuuden ilmenemismuotoihin ja ilmiön laajuuteen Suomessa ja taustaa sille, miksi asuntolassa asuvat henkilötkin luetaan asunnottomiksi, vaikka faktisesti heillä asunto onkin.

Toisessa luvussa perehdyn tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen, joka rakentuu Erving Goffmanin stigman käsitteen varaan. Samalla pohdin tutkimuksen tarkoitusta stigman käsitteen valossa.

Kolmannessa luvussa esittelen haastattelemiä viisi miestä ja tutkimuksen käytännön toteutuksen. Kerron myös, kuinka päädyin teemahaastatteluihin ja valittuihin teemoihin. Neljäs luku sisältää tutkimuksen metodologisen ratkaisun. Kehysanalyysin taustojen kertaamisen lisäksi paljastan tässä tutkimuksessa löydetyt kolme kehystä, joihin varsinainen analyysi perustuu.

Viidennessä luvussa pääsevät ääneen tarinan päähenkilöt, asuntolan miehet. Luku on tämän tutkimuksen empiirinen ja henkinen ydin, jota olen tulkinnut valitsemastani näkökulmasta. Tässä kohtaa toivon lukijan hidastavan vauhtiaan, koska miesten puheenvuoroissa saattaa piillä sellaisia merkityksiä, jotka tässä yhteydessä jäävät avaamatta.

Kuudennessa luvussa kootaan tarinoista erottuvia johtolankoja yhteen ja pohditaan kehysten ja stigman, miesten sosiaalisen toiminnan ja leimaantumisen yhteyttä. Luvussa pohditaan myös kyseessä olevan laadullisen menetelmän luotettavuutta ja mahdollista arvoa yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kentässä.

Viimeisen, seitsemännen luvun voi käsittää yhtä lailla erottamattomaksi osaksi tutkimusta kuin irralliseksi tilinteoksi omista kokemuksistani asuntolassa.

1 ASUNNOTTOMUUS SUOMESSA

Asunnottomuuden tarkka määrittely on melkein mahdotonta yhteiskuntien, kulttuurien ja aikakausien eroista johtuen. Euroopan unionissakaan asunnottomuutta ei ole kyetty määrittelemään yhteneväisesti ja käytössä on kirjava joukko määritelmiä. Suomessa asunnottomuus määritellään sen mukaan, missä henkilö oleilee riippumatta asunnottomuuden syystä. (Kostiainen & Laakso 2012, 5.)

”Kuntien asumistilastoissa asunnottomiksi luetaan henkilöt, jotka elävät ulkona tai tilapäissuojissa, joita ei ole tarkoitettu asunnoiksi; elävät yömajoissa tai kodittomien asuntoloissa; elävät asunnon puutteen takia hoito- ja huoltokodeissa, ensisuojusta, hoidollisessa asuntolassa tai vastaavassa hoidollisessa yksikössä; elävät asunnon puutteen vuoksi psykiatrisessa sairaalassa, vanhainkodissa tai kehitysvammalaitoksessa; ovat vapautumassa vankilasta eikä heillä ole asuntoa tiedossa tai joille ei ole varattu asuntolapaikkaa; asunnon puutteen vuoksi majoilevat tilapäisesti tuttavien tai sukulaisten luona ... sekä perheet, jotka yhteisen asunnon puuttuessa asuvat erillään tai tilapäismajoituksessa kuten matkustajakodeissa tai sukulaisten ja tuttavien luona. Heihin luetaan myös ensikodeissa asuvat äidit, joilla ei ole asuntoa sekä avoparit, joille on syntymässä lapsi, mutta ei ole yhteistä asuntoa.” (Kostiainen & Laakso 2012, 5.)

Euroopan unionin tasolla yhteiseurooppalainen asunnottomuusjärjestöjen liito FEANTSA on luonut asunnottomuuden määrittelemiseen typologian, jonka mukaan kodin käsitteen ymmärtäminen on jaettavissa kolmeen osaan:

- 1) Kunnollinen asumus, joka kattaa henkilön ja hänen perheensä asumistarpeet ja joita he hallitsevat (fyysinen alue).
- 2) Asumus, joka mahdollistaa yksityisyyden ja sosiaaliset suhteet (sosiaalinen alue).

- 3) Asumus, jonka hallintaan on yksinomainen ja laillinen oikeus.

Kyseisestä typologiasta on edelleen johdettu asunnottomuuden neljä pääkategoriaa:

- 1) Kadulla asuvat.
- 2) Ilman asuntoa olevat.
- 3) Epävarma asuminen.
- 4) Puutteellinen asuminen. (emt., 5-6.)

Asuntola-asuminen täyttää kategorian kolme viimeistä kohtaa.

Suomessa asunnottomien tilastoinnista vastaa Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA, joka luokittelee Asunnottomat 2011 -selvityksessään (2012, 3) asunnottomat viiteen ryhmään:

- 1) Ulkona, porrashuoneet, ensisuoijat yms.
- 2) Asuntolat ja majoitusliikkeet.
- 3) Asumispalveluyksiköt, sairaalat tai muut laitokset.
- 4) Vapautuvat vangit (ei asuntoa).
- 5) Tilapäisesti tuttavien tai sukulaisten luona.

ARA:n tilastojen mukaan ylivoimaisesti suurimman ryhmän muodostavat tilapäisesti tuttavien tai sukulaisten luona oleskelevat yksinäiset asunnottomat, joiden määrä lisääntyi vuosien 2003–2011 aikana tilastojen mukaan Suomessa 4556:sta 5180:een. Asuntoloissa tai majoitusliikkeissä oleskelleiden yksinäisten asunnottomien määrä pieneni kyseisenä ajanjaksona 1482:sta 821:een. (emt. 2012, 3.)

Kuten Kostiainen & Laakso (2012, 21) huomauttavat, Suomen asunnottomuusluvut ovat arvioita, jotka kertovat enemmän auttamisjärjestöjen kattavuudesta kuin todellisesta asunnottomuudesta, mutta niiden voi olettaa vastaavan jokseenkin todellisuutta. Tilastoinnin lähteet, määrittelyperusteet ja toimintatavat vaihtelevat kunnittain, mutta ilmiön laajuudesta Suomessa luvut antanevat ainakin kokonaiskäsityksen.

Riitta Granfeltin (1998, 46–71) tutkimus naisten kodittomuudesta Suomessa antaa kattavamman käsityksen siitä, kuinka asunnottomuus ja kodittomuus on eri tutkimussuuntauksissa ja kulttuureissa ymmärretty. Granfelt huomauttaa, että asunnottomuudesta vastaaviin asuntalaorganisaatioiden verkkoihin kasaantuu niitä sosiaalisia ongelmia, joita erikoistuneet organisaatiot eivät ota hoitaakseen. Omatkin havaintoni todistavat, kuinka tilapäisiksi ratkaisuiksi tarkoitetuista asuntoloista muodostuu todellisuudessa vuosiksi ja vuosikymmeniksikin useiden ihmisten koti, josta he eivät enää haluakaan muuttaa pois. (vrt. emt, 57.)

Suomessa asunnottomuuden määrittely on painottunut korostuneesti fyysiseen tilaan, jossa henkilö oleilee sekä ryhmiin, jotka noissa paikoissa oleilevat. Kadut, metsät, tilapäissuojat, kodittomien asuntolat, yömajat, hoito- huolto-, kuntoutus- ja ensikodit, sairaalat, vankilat, tuttavien ja sukulaisten nurkat ja jopa pankkiautomaattien tuulikaapit kuvaavat sitä loputonta kirjoa, jota määrittelyissä on käytetty. (Granfelt 1998, 46–47; ks. myös Kärkkäinen 1998, 10.)

Asunnottomuuteen kohdistuvassa tutkimuksessa käsitteitä asunnottomuus ja kodittomuus käytetään välillä rinnakkain, synonyymeina, toisella kertaa ne määritellään ja niille saadaan tutkimussuuntauksesta riippuen hyvin vaihtelevia sisältöjä. Granfelt (1998) pohtii tätä käsitteiden dikotomiaa läpi teoksensa, mutta karkeasti yleistäen asunnottomuudella viitataan konkreettiseen oman tilan puutteeseen ja kodittomuudella asunnottomuutta yleisempään ja kokemuksellisempaan tilaan (emt., 47). Ilkka Taipaleen (1982, 48–49) väitöskirjassa asunnolla on hinta ja kodilla henki, jolloin asuntoa voidaan fyysisesti hallita, mutta koti perustetaan tai luodaan (ks. Granfelt 1998, 48–49).

Tähän tutkimukseen haastatellut miehet asuivat asuntolassa 3–4 henkilön soluissa 1–2 hengen huoneissa. Soluissa on yhteiskeittiö sekä yhteinen wc ja suihkuhuone. Yhteensä

asuntolassa on asiakaspaikkoja 24. Koska tässä työssä ei ole tarkoitus tarkastella asunnottomuutta ilmiönä vaan sen aiheuttamaa leimaantumista, en määrittele asuntolaa asunnoksi tai kodiksi muuten kuin siltä osin, kuinka oman huoneen merkitys ainoana yksityisenä tilana korostuu miesten asumiskokemuksissa. Tämän tutkimuksen empiirisessä osassa tuo asunnon ja kodin ero toki tulee arkipuheessa selkeästi erotelluksi ja esimerkiksi tuo Ikka Taipaleen edellä esittämä jaottelu julki.

2 SOSIAALINEN STIGMA TEOREETTISENA VIITEKEHYKSENÄ

Haen vastauksia tutkimuskysymyksiini lähtökohtaisesti kanadalaissyntyisen sosiologin Erving Goffmanin sosiaalitieteisiin vakiinnuttaman sosiaalisen stigman käsitteen teoreettisen viitekehyksen avulla. Goffman erittelee vuonna 1963 julkaistussa tutkimuksessaan *Stigma: Notes on the management of spoiled identity* sosiaalisen stigman (leiman) syntymekanismeja, ilmenemismuotoja, seurauksia ja stigmatoidun henkilön tapoja hallita itselleen epäedullisia tilanteita. Tämän luvun viittaukset Goffmaniin perustuvat edellä mainitun teoksen ajatuksiin.

Goffmanin teos on innoittanut valtavan määrän eri tieteenalojen tutkijoita soveltamaan stigman käsitettä omiin tutkimuskohteisiinsa tai määrittelemään ja tulkitsemaan käsitteen uudella tavalla. Goffmanin omana tiivistettynä määritelmänä käsitteestä viitataan useimmiten hänen kirjoittamiinsa sanoihin stigmasta henkilön ominaisuutena (attribute), joka saattaa hänet huonoon valoon (tai häpäisee) ja joka alentaa kantajansa kokonaisuudesta ja ”normaalista” henkilöstä hävettäväksi ja alempiarvoiseksi.

Goffman jäljittää stigman käsitteen historiallisen alkuperän muinaiseen Kreikkaan ja päätyy soveltamaan käsitettä sosiaalisen vuorovaikutuksen mekanismeihin. Muinaisessa Kreikassa stigma tarkoitti ruumiiseen poltettuja, leikattuja tai muutoin näkyväksi tehtyjä merkkejä, jotka paljastivat henkilön poikkeavuuden muihin yhteisön jäseniin verrattuna. Stigman tarkoitus oli henkilö rituaalisesti saastuttamalla varoittaa muita yhteisön jäseniä välttämään erityisesti julkista kanssakäymistä johonkin yhteisön yleisesti hyväksymien normien ja arvojen vastaiseen toimintaan langenneen henkilön kanssa. Häpeämerkillä leimattiin yleensä rikollisuuden, orjuuden tai petturuuden tahraamia tai muuten kunniallisista ”normaaleista” kansalaisista moraalisesti huonompina erottuvia ihmisiä. Myöhemmin kristinusko toi kaksi uskonnollista ulottuvuutta stigman käsitteeseen. Uskonnollisia stigmoja olivat pyhän hengen kosketuksesta iholle puhjenneet merkit (haavat, naulanreiät, ruoskanjäljet) ja fyysinen vajavaisuus.

Goffman teki stigman käsitteestä sosiologisesti kiinnostavan huomioimalla, kuinka häpeämerkitsemistä tai negatiivista leimaamista harjoitetaan nykyisin alkuperäisessä

merkityksessään, mutta ilman näkyviä fyysisiä merkkejä. Sosiaalisen stigman teoria käsittelee erityisesti ilmiöön liittyvää häpeää itsessään pikemminkin kuin stigman kantajan ulkoisia visuaalisia merkkejä. Sosiaalisen stigman teorian mukaan yhteiskunta luo välineet ihmisten kategorioimiselle ja määrittelee jäsenilleen kuhunkin kategoriaan kuuluvat luonnolliset ja yleisesti hyväksyttävät stereotyyppiset ominaisuudet. Kun ominaisuudet eivät poikkea yleisesti hyväksytyistä normeista, henkilöä kohdellaan yhteisön tasavertaisena jäsenenä, mutta kun ulkoiset tai persoonalliset ominaisuudet herättävät epäluuloisuutta, hämmennystä ja pelkoa, poikkeava henkilö eristetään ”normaalien” yhteisöstä.

Goffman näkee ihmisten välisen vuorovaikutuksen synnyttävän kahdenlaisia, virtuaalisia ja todellisia sosiaalisia identiteettejä. Virtuaalisella sosiaalisella identiteetillä hän tarkoittaa sitä, kun entuudestaan vieraan ihmisen odotetaan käyttäytyvän yhteisön hänestä luomien ennakko-odotusten ja oletettujen normien mukaan. Vieraan ihmisen paljastaessa todelliset ja todistettavat ominaisuutensa hänelle muodostuu todellinen sosiaalinen identiteetti. Todellinen identiteetti todistaa henkilöön kohdistetut ennakkokäsitykset joko oikeiksi tai vääriksi. Todistettavasti muista eroava negatiivisesti poikkeava ominaisuus voi tehdä henkilöstä ”normaalien” näkökulmasta alempiarvoisen ja ei-toivotun henkilön, ääritapauksessa pahan, vaarallisen tai heikon, tahratun ja vähempiarvoisemman. Tällainen tilanne synnyttää stigman.

Stigman syntyminen edellyttää siis virtuaalisen ja todellisen sosiaalisen identiteetin ristiriitaa, jossa tiettyyn sosiaaliseen kategoriaan kuuluvan ryhmän henkilöstä tekemät negatiiviset havainnot johtavat tämän sijoittamiseen alempaan ja ei-toivottuun ryhmään (luokkaan, kategoriaan) kuuluvaksi. Toisaalta virtuaalisen ja todellisen identiteetin ristiriita voi johtaa myös henkilön kohoamiseen ennakko-oletusten mukaista korkeampaan luokkaan. Goffman painottaa, että stigma-suhde syntyy aina yksilön ja hänen kanssaan tekemisissä olevan sosiaalisen ryhmän välille tiettyjen yhteisössä vallitsevien odotusten ja niistä poikkeamisen seurauksena. Siksi jokainen yksilö toimii joissakin tilanteissa stigmatoidun ja toisissa stigmatisoijan roolissa. Näin siis esimerkiksi entinen vanki voi olla stigmansa ”vanki” vaikkapa asuntoa hakiessaan, mutta vastaavasti toimia esimerkiksi ex-vankien keskuudessa stigmatisoijan roolissa tekemänsä ”kunniallisen” ja arvoasteikossa korkealle sijoittuvan rikoksen ansiosta.

Goffman kutsuu ”normaaleiksi” henkilöitä, jotka täyttävät ominaisuuksiltaan yhteisön kulloinkin hyväksyttävänä pitämät edellytykset eivätkä poikkea ulkoisilta tai sosiaalisilta ominaisuuksiltaan vallitsevasta. Yhteisön normaalit jäsenet kohtelevat yleensä stigman tunnusmerkit kantavia vajavaisina ihmisinä tavalla, joka rajoittaa stigmatisoitujen elämää ja tahraa, pilaa tai riisuu näiden identiteetin. Normaalit nimeävät huomaamattaan stigmatyyppejä tai -kategorioita, jotka ovat tunnistettavissa ulkonäön, fyysisen vajavaisuuden, käyttäytymisen tai muun poikkeavuuden perustella (esimerkiksi mustalainen, rampa, kääpiö, juoppo, änkyttävä). Kuuluminen marginaaliryhmään leimaa ihmisen ja rajoittaa hänen yksilöllisyyttään. Stigman paljastuminen johtaa erkaantumiseen ”normaaleista”, hyväksytyyn sosiaaliseen ryhmään kuuluvista yhteisön jäsenistä.

Goffman esittää myös, että stigmatisoidut henkilöt hakeutuvat usein kaltaistensa seuraan tullakseen hyväksytyiksi ja kyetäkseen hyväksymään oman erilaisuutensa. Tämä ajatus vahvistaa oman tutkimukseni yhtä ennako-oletusta, jonka mukaan asuntola on miehille eräänlainen turvasatama, jossa omaa elämäntilannetta ei tarvitse peitellä. Päinvastoin, tarinat yleisesti halveksuttavina pidettävistä teoista jopa legitimoivat asukkaan asemaa asuntolayhteisössä. Kertomukset vankilakokemuksista, ryypyputkista ja kaduilla, puistoissa, metsissä, porttikäytävissä tai muuten epämääräisissä paikoissa asumisesta eivät asukkien keskuudessa suinkaan eristä tarinan kertojaa yhteisöstä vaan vankistavat hänen oikeutustaan kuulua siihen. Asuntolatoverit jakavat samanlaisen stigman kantajan roolin asuntolan ulkopuolella, mutta asuntolassa he ovat toistensa vertaisia. Toki valvojien läsnäolo riisuu asukkailta asuntolassakin olennaisen osan heidän identiteetistään, mutta ryhmän sisäinen solidaarisuus toimii suojamuurina ”ylempiarvoisia” valvojia kohtaan. [Tätä laitosten roolia asukkaiden identiteetin muovaajana Goffman kuvaa laajasti vuonna 1961 ilmestyneessä totaalaisia laitoksia käsittelevässä teoksessaan *Asylums (Minuuden riistäjät)*].

Asuintoverien seurassa stigmatisoiduista ”laitapuolen kulkijoista” tulee kuitenkin myös stigmatisoijia. Yhteiskunnan hyväksymien roolien mukaan käyttäytyvät ja samaan yleisesti hyväksyttävään sosiaaliseen kategoriaan kuuluvat yhteiskunnan jäsenet muuttuvat asuntolayhteisössä poikkeaviksi ja siksi vältettäviksi ihmisiksi. Jakaessaan ulkopuolisten välttelevän ja halveksuvan käyttäytymisen miehet voivat omassa keskuudessaan vapautua stigmastaan ja samalla vahvistaa oman ryhmänsä olemassaolon oikeutusta. Tämä on

nähdäkseni yksi merkittävä, ellei keskeinen tekijä miesten osittaisessa haluttomuudessa irtautua asuntolayhteisöstä. Tämä seikka saattaa nousta merkittäväksikin tekijäksi siinä osassa tutkimustani, jossa oletan osan miehistä suorastaan välttelevän itsenäiseen asumiseen siirtymistä.

2.1 Poikkeavuus, leimaantumisteoreettinen suuntaus, Chicagon koulukunta ja Goffman

Sosiologisessa tutkimuksessa sosiaalista poikkeavuutta on käsitelty lukuisista näkökulmista liittyen esimerkiksi sellaisiin teemoihin kuin fyysinen erilaisuus, rikollisuus, syrjintä, päihteet, seksuaalisuus ja terveysongelmat. 1960-luvulla alkanut leimaantumisteoreettinen suuntaus käänsi pääläelleen perinteiset kausaaliset selitysteoriat, joiden mukaan yhteiskunnan on puututtava poikkeavuuden ongelmiin erilaisin toimenpitein. Leimaantumisteoreettisen suuntauksen lähtökohta sen sijaan on pyrkii selittämään poikkeavuutta yhteiskunnan kontrollilla. (Laine 1991, 196–197)

Vaikka Goffmania pidetäänkin leimaantumisteoreettisen suuntauksen ehkä merkittävimpana kehittäjänä, oli poikkeavuuden sosiologia vain yksi niistä alueista, joista hänet yhtenä aikakautensa merkittävimpana sosiologina tunnetaan. (Heiskala 1991, 90–91) Goffmanin työ käsitti niin sosiologisia, sosiaalipsykologisia, antropologisia kuin kielitieteellisiäkin tutkimuksia ja julkaisuja (Peräkylä 2001, 347–348)

Poikkeavuuden sosiologina Goffmanin työn lähtökohta on ollut 1920–1930-luvuilla Chicagon yliopistossa vaikuttaneen Chicagon koulukunnan tutkimuksessa. Sen ansiona pidetään poikkeavuuden tutkimuksen ja kriminologian saattamista sosiologiseksi tieteeksi. (Laine 1991, 47) Käyttämänsä laadulliset tutkimusmenetelmät, haastattelut, omaelämäkerrat, viranomaisraportit ja -pöytäkirjat ym. Chicagon koulukunta lainasi antropologialta. Nimensä mukaisesti koulukunta toi esille suurkaupungin sosiaalisia ilmiöitä, kuten rikollisuutta, köyhyyttä, itsemurhia, prostituutiota ja alkoholismia. Ilmiöiden selittämisessä keskeiseksi käsitteeksi nousi sosiaalinen disintegraatio eli sosiaalinen hajoaminen, joka tarkoitti perinteisten ihmisten välisten vuorovaikutustapojen häviämisen tilaa. (Laine 1991, 48–49.)

Chicagon koulukunta siis toi laadullisen etnografisen tutkimusotteen kaupunkiyhteisöjen sosiaalisten ilmiöiden tutkimiseen, ja Goffman jatkoi tuota suuntausta töissään aina 1960-luvulle saakka. 1960-luvulta lähtien Goffmanin aineistot koostuivat kuitenkin hänen arkihavainnoistaan, lehtileikkeistä, TV-ohjelmista ja muusta sosiaalista maailmaa esittävästä materiaalista, jonka tavoitteena oli esitellä sosiaalista maailmaa yleensä. (Peräkylä 2001, 347–348) Samaan aikaan Yhdysvalloissa kehittymässä olleessa leimaantumisteoreettisessa suuntauksessa Goffmanin osuus oli merkittävä, ja etenkin hänen teoksiaan *Asylums* (1961) ja *Stigma* (1963) voidaan pitää leimaantumisteorian uranuurtajina. (Heiskala 1991, 91) Muita leimaantumisteorian merkittäviä kehittäjiä olivat mm. Howard S. Becker ja Edwin Lemert (Kääriäinen 1994, 19–20)

Leimaantumisteoreetikkojen tuotannossa tämän tutkielman kannalta erityisen kiinnostavaa on se, ettei leimaantumista käsitetä vain leimaajan toimintana jotakin ihmisryhmää tai yhteisöä kohtaan, vaan niissä ollaan kiinnostuneita myös leimattujen itsensä osallisuudesta leimaamistapahtumaan. Esimerkiksi Goffmanille poikkeavuuden syntyminen edellyttää aina vähintään kahden ihmisen välistä vuorovaikutusta. Tilanteessa poikkeavaksi leimattuun ihmiseen kohdistuu tiettyjä tulkintoja ja toimenpiteitä, jotka aiheuttavat muutoksia hänen identiteetissään.

Goffman nimittää sosiaalisesti uraksi sitä prosessia, joka syntyy poikkeavaksi määrittämisessä ja jatkuu ihmisen yrityksissä selviytyä poikkeavan roolissaan. Sosiaalisella uralla on eräänlainen subjektiivinen mieli, joka motivoi henkilön uralla etenemiseen sosiaalisen rakenteen muokkaamine normeineen ja rooliodotuksineen. (Kääriäinen 1994, 19–20) Moraalinen ura puolestaan muodostuu sen järjestelmän sisäpuolella, jossa yksilö kulloinkin on. Tällainen järjestelmä voi olla esimerkiksi yhteiskunnallinen laitos, kuten mielisairaala tai henkilö- ja ammattisuhteiden muodostelma. Goffman katsoo, että tässä mielessä minuus ei kuulu henkilölle itselleen vaan sille sosiaalisen kontrollin mallille, jonka vaikutuspiirissä henkilö itse ja häntä ympäröivät ihmiset ovat. (Goffman 1969, 134)

Pelkistetyimmillään Goffmanin moraalisen uran käsite kuvaa stigmatisoidun ihmisen elämää, joka alkaa ihmisen tullessa tietoiseksi stigmostaan. Tällaisessa sosialisoinnin prosessissa ura etenee siten, että ihminen ymmärtää stigman vaikutukset ja kehittää strategioita peitelläkseen tai rajoittamalla stigman vaikutusta itseensä. Moraalinen ura

kehittyy edelleen siten, kun leimattu ihminen oppii ymmärtämään leimaantumistilanteita normaalien näkökulmasta ja katsomaan itseään leimattuna. Goffman huomauttaa, että moraalisen uran kehittyminen voi vaihdella suuresti riippuen siitä, missä vaiheessa elämää leimaantumisen oppimisprosessi tapahtuu. Koko elämänsä leimaantumisestaan tietoisille ihmiselle ei tuossa oppimisprosessissa tule eteen suuria vaihteluita, mutta vähitellen tai vasta myöhemmällä iällä leimaantumisensa ymmärtäville heilahtelut ovat dramaattisempia. Heille leimaantumisen kohtaaminen voi johtaa kriittisempään suhtautumiseen itseensä ja helpompaan itsensä paheksumiseen. (Goffman 1969, 45–54.)

2.2 Väli-tilan stigma

Merkittävä osa goffmanilaisesta yhteiskuntatieteellisestä stigman käsitteeseen nojautuvasta tutkimuksesta on saanut alkunsa lääketieteen perinteisesti hallitsemista kysymyksistä (HIV, epilepsia, mielisairaudet, fyysinen vammaisuus jne.). Viime vuosikymmenen aikana lihavuus on herättänyt poikkeuksellisen vilkasta julkista keskustelua ja synnyttänyt kasvavaa kiinnostusta myös yhteiskunnallisen tutkimuksen kohteena, myös stigman teorian näkökulmasta. Harjunen (2004, 414) huomauttaa, että esimerkiksi amerikkalaisessa lihavuuskeskustelussa on ryhdytty käyttämään termejä lihavuuteen liittyvästä stigmasta (”weight stigma”) ja painon perusteella tapahtuvasta syrjinnästä (”weight-based stigma”). ”Lihavuusstigman syntyyn vaikuttavat sekä normista poikkeava ulkomuoto että henkilön oletettu moraalinen heikkous”. (Brink 1994, teoksessa Harjunen 2004)

Tutkielmani asuntolan miesten ulkonäöstä ei useimmissa tapauksissa voi päätellä heidän poikkeavuuttaan, mutta heidän elämäntapansa ja päätymisensä asuntolan asukkaiksi voidaan edellä esitetyllä tavalla päätellä johtuvan myös moraalisesta heikkoudesta. Kuten yleisesti oletetaan, että lihavuuden ja tiettyjen ominaisuuksien (laiskuus, ahneus, sairaus, itsekontrollin puute, heikot älyn lahjat) välillä on selvä syy-seuraussuhde, voi asuntolan asukkaiden kohdalla tehdä täsmälleen samat oletukset. Keskeinen ja yhdistävä tekijä näihin kahteen ryhmään liittyvän stigman alkuperässä on käsitys itse aiheutetusta tilasta. Tästä syystä vastuun ”katsotaan olevan henkilökohtainen (...) Ehkä juuri siitä syystä (...) stigmatisointia ja sen seurauksia pidetään usein oikeutettuina.” (Harjunen, 414).

Harjunen (emt.) näkee lihavuuden stigman yhtenä vakavimpana seurauksena subjektiuden menetyksen. Lihavuutta pidetään sosiaalisena haittana, joka poistamalla henkilö pyritään tekemään sosiaalisesti hyväksyttävämmäksi. Lihavuus nähdään välitilana, eikä pysyvästi lihavaa ihmistä subjektina ole olemassa. Lihavuuden korostaminen välitilana kieltää suuren ihmisryhmän olemassaolon, ja vaikka lihavuutta ei tosiasiaassa ole pystytty hävittämään, lihava ihminen on saatu subjektina katoamaan. Analogisesti, yhtä lailla ja jopa asuntolan toiminta-ajatuksen kirjattuna asuntolan miehet ovat väliaikaisesti asunnottomia ja heidän edellytetään ryhtyvän toimiin tilanteen korjaamiseksi.

Asunnottomuuden stigma on kuitenkin usein niin voimakas, ettei asunnon saaminen onnistu. Vaikka asunnottomuutta ei ole pystytty poistamaan, asunnoton mies on saatu subjektina katoamaan. Jos lihavuuden stigmatisoinnissa katsotaan, että ruumis on identiteetin ja subjektiuden perusta, asunnottomuuden stigmassa perusta on oma asunto. Goffmanin stigma-käsitteen kritiikkiä edustaa esimerkiksi teos *The Social Psychology of Stigma* (Heatherton, Hebl, Hull ja Kleck 2003). Teoksessa pohditaan muun muassa sitä, ettei stigman kantajien kohtelu ole säännönmukaisesti negatiivista, vaan joissakin tilanteissa jopa positiivisempaa kuin ei-stigmatisoitujen (esimerkiksi oven avaaminen pyörätuolipotilaalle jne.).

2.3 Marginalisaatio ja syrjäytyminen

Riitta Granfelt (1998) rakentaa naisten kodittomuutta tarkastelevan tutkimuksensa teoreettista ajattelupohjaa syrjäytymiseen ja edelleen marginalisaatioon liittyvien kysymysten analyysillä. Tämä alaluku perustuu kokonaan kyseiseen Granfeltin analyysiin. (emt. 77–102.)

Granfelt huomauttaa, että syrjäytymisen käsitteen saamasta kriittistä yhteiskuntatieteellisen keskustelun osana käsitettä ei voi sen vuosikymmeniä kestäneen elinvoimaisuuden vuoksi sivuuttaa. Suomalaisessa keskustelussa syrjäytymisen on katsottu olevan ajautumista etäämmälle keskuksesta, johon yhteiskunnan lähtökohtaisesti odotetaan kuuluvan. Kuten tässäkin tutkimuksessa toisaalla havaitaan, syrjäytymisilmiöllä on

läheinen yhteys elämänhallinnan menettämiseen eli subjektiuden kadottamiseen suhteessa omaan elämään. (emt., 78)

Syrjäytymiskeskustelu on edennyt huomattavasti moniulotteisemmaksi 1980-luvun lopun työmarkkinoilta ulosjoutumisen makrotason käsittelystä, jossa syrjäytyminen käsitettiin suureen joukkoon kohdistuvaksi laajaksi yhteiskunnalliseksi ilmiöksi. Kun syrjäytymisen sisällöstä käyty keskustelu on avartunut, se ei enää sulje pois mahdollisuutta analysoida niin yhteiskunnallisia kehityskulkuja kuin yksittäisten ihmisten elämänhistoriaakaan. (emt., 78.)

Kuten Granfeltin tutkimuksen naiset, näyttäytyivät tämän tutkimuksen miehet kiistatta sosiaalis-taloudellisesta näkökulmasta syrjäytyneinä. Heidän taloudelliset edellytyksensä itsenäiseen asumiseen olivat erittäin heikot, eikä kenenkään paluu työelämään ollut todennäköistä. Kaikilla oli taustalla vakavia päihdeongelmia ja vahvoja siteitä etenkin alkoholistien alakulttuuriin. Alakulttuuriin kiinnittyminen ja lopulta päätyminen päihdeongelmaisten asuntolaan johtivat leimaantumiseen ja syvensivät syrjäytymistä. (vrt. emt. 79–80)

Yhteiskuntatieteellisessä keskustelussa syrjäytymisen ja marginalisaation käsitteet on välillä ymmärretty synonyymeiksi, toisissa yhteyksissä taas määrittelyt löytävät käsitteiden välille eroja. Granfelt (emt. 80–82) päätyy omassa tutkimuksessaan marginalisaation käsitteeseen, jolloin kodittomat naiset eivät ole ajautuneet silloiseen elämäntilanteeseensa pakon tai vastentahtoisuuden vuoksi, vaikka taustalla onkin usein menetys tai menetyksierre, joka aina liittyy syrjäytyneisyyteen. Marginalisaatio on kattokäsitteenä ja kulloiseenkin tilanteeseen sopivine termeineen huomattavasti laajempi kuin syrjäytyminen. Marginaalissa voi elää olematta taloudellis-sosiaalisesti huono-osainen ja se voi olla jopa vaihtoehtoinen ja vapaaehtoinen näköalapaikka yhteiskuntaan. Parhaimmillaan se voi tarjota tilaisuuden havaita uusia mahdollisuuksia, vaikka marginaaliin olisikin jouduttu menetysten seurauksena. Kuitenkin marginalisaatioon sisältyy kokemus elämän merkityksen katoamisesta, jolloin elämällä ei ole tarjota merkityksiä ja uuden suunnan löytäminen on mahdotonta tai ainakin erittäin vaikeaa. Tällä tavalla käsitettynä tämän tutkimuksen miehekin voi ymmärtää paremminkin marginaaliin kuuluviksi kuin syrjäytyneiksi, vaikka pitkäaikainen asuntolassa asuminen onkin

tosiasiallisesti työntämässä heitä syrjäytyneiksi. Hei eivät elä asuntolassa pakotettuina, mutta toisaalta vaihtoehdotkin hupenevat etenkin asuntola-ajan pidentyessä. (vrt. emt 82–83.)

Kuten tässä tutkimuksessa myöhemmin huomataan, miesten yhteisöllisyys asuntolassa on erittäin heikkoa, mutta he löytävät lähes tasaveroista kumppanuutta ja yhteenkuuluvuuden tunnetta ryyppyporukoistaan. Nuo porukat ovat omine varsin tiukkoine eettisine säännöstöineen ja kirjoittamattomine lakeineen varsin tiiviitä yhteisöjä koolla ollessaan, yhteisöjä marginaalissa. Asuntolakin on yhteisö marginaalissa, mutta fyysisestä yhtenäisyydestään huolimatta hyvin löyhäsidoksinen yhteisö.

2.4 Tutkimuksen tarkoitus

Tarkoitukseni on siis tarkastella asunnottomuuden stigmaa asuntolan miesten näkökulmasta. Kiinnostavaa on selvittää ensinnäkin sitä, miten asuntolassa elämisen paljastuminen ilmenee yleensä arkielämän tilanteissa ja erityisesti asunnon hakemiseen liittyvissä tilanteissa. Paljastuuko esimerkiksi Goffmanin tekemä erottelu virtuaalisen ja todellisen sosiaalisen identiteetin välillä selvästi, eli kokevatko miehet asunnottomuutensa paljastuttua tulevansa kohdelluiksi eri tavalla kuin ennen asian paljastumista? Toisaalta, onko stigmalla myös positiivisia seurauksia, seuraako asunnottomuudesta odotettua parempaa kohtelua, perustuipa se sitten sääliin, myötätuntoon tai johonkin muuhun motiiviin? Asunnottomuuteen liittyy hyvin usein työttömyyttä, sairauksia, taloudellisia ja päihdeongelmia, jotka kietoutuvat toisiinsa. Kuinka tärkeässä roolissa juuri asunnottomuus on muiden ongelmien kasaantumisessa vai onko asia päinvastoin? Työntääkö asunnottomuuden ja asuntolan asukkaan stigma vääjäämättä henkilön yhteiskunnan marginaaliin, kaltaistensa ryhmään? Kun sinne on joutunut, mitä keinoja sosiaalisen hyväksyttävyyden parantamiseksi on?

Tutkimuksessa on kysyttävä ennen kaikkea, ovatko miehet ylipäättään halukkaita lähtemään valvotusta asuntolasta, jossa heidän välttämättömimmät perustarpeensa tyydytetään. Yhtä tärkeitä kuin miesten tosiasialliset havainnot ja konkreettiset kokemukset ulkopuolisten suhtautumisesta heihin ovat myös miesten käsitykset itsestään.

Kuinka vahvasti miehet leimaavat itse itseään pitäen itsestäänselvyytenä kuulumistaan ei-toivottuun marginaaliin? Asuntolassa he ovat tietyllä tavalla vapaita stigmastaan, kun oman olemassaolon oikeutuksen puolesta ei tarvitse kamppailla eikä sitä perustella. Asuntola voi olla myös tietynlainen turvasatama, jonne on helppo palata stigmatisoidun arjesta. Tavallaanhan stigman kantaja saa kyseenalaisen oikeutuksen käyttäytyä häneen asetettujen oletusten mukaan.

On varsin todennäköistä, että vaikka poikkeavan henkilön edellytetään karsivan ei-toivottuja ominaisuuksiaan, hänen ei kuitenkaan odoteta niin tekevän. Yhtä mahdollista on sekin, että stigmatisoitu hyväksyy asemansa marginaaliin kuuluvana eikä katso tarpeelliseksi pyrkiä eroon muiden sosiaalisesti haitallisiksi katsomista ominaisuuksistaan. Tosiasiallisten kokemusten ja sisäistettyjen leimojen erottaminen voi olla empiirisesti hankalaa, koska ajatukseni on kerätä aineistoni asuntolan miesten haastatteluilla. Tarkasti strukturoidut haastattelut tuottaisivat täsmällisiä vastauksia, mutta jättäisivät paitsioon ehkä yllättävääkin ja tutkimusaiheen kannalta relevanttia aineistoa. On sitten metodologinen ongelma, kuinka nuo kaksi leimautumisen muotoa aineistosta erottuvat. Yksi olennainen kysymys on myös, millaisen painoarvon miesten päihdeongelmaisuus ja siihen nivoutuvat muut sosiaaliset ongelmat tutkimuksessa saavat.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Keräsin aineistoni teemahaastatteluilla viideltä mieheltä asuntolassa, jossa asiakkaiden määrä vaihtelee vajaasta 20:sta vähän yli 20:een. Heistä neljä tiesin entuudestaan omalta asuntola-ajaltani noin puoli vuotta ennen haastatteluja ja yksi oli muuttanut asuntolaan kaksi kuukautta ennen haastattelua. Esitin kaikille asukkaille ensin kirjallisen haastattelupyynnön, jonka jälkeen kävin miesten pyynnöstä vielä henkilökohtaisesti paikan päällä esittelemässä tutkimukseni tavoitteita ja haastattelujen tarkoitusta. Tavoitteena oli saada 4–8 haastateltavaa, ja tuloksena oli viisi vapaaehtoista. Toiveeni mukaan he edustivat asukaspopulaatiota mahdollisimman heterogeenisesti sekä iältään että asuntolassa viettämänsä aikansa perusteella. Mukana olivat niin asuntolaan ensimmäiseksi kuin viimeksi tullut asukas. Miehet olivat haastatteluajankohtana iältään 29-, 40-, 53-, 60- ja 62-vuotiaita ja asuneet edellä mainitussa ikäjärjestyksessä asuntolassa neljä kuukautta, kaksi, puolitoista, kaksikymmentä ja seitsemän vuotta. Haastattelut ajoittuivat elo-lokakuuhun 2012 ja olivat kestoltaan puolesta tunnista puoleentoista tuntiin.

Haastattelutyypeistä teemahaastattelu soveltui mielestäni parhaiten tutkimuskohteeni ja -ongelmani aineistonkeruumetodiksi sekä tutkimuskohteen osittaisen tuttuuden että ennalta harkittujen teemojen vuoksi. Haastattelujen tarkan strukturoinnin sijaan halusin antaa haastateltaville tilaa poiketa ennalta suunnitellusta järjestyksestä ja poiketa harhapoluillekin, joista saattaisi paljastua uusia teemoja tai johtolankoja (vrt. Hirsjärvi & Hurme 2001, 47–48, 66).

Lomakehaastattelu olisi rajannut liikaa haastateltavien vapautta tuoda esiin seikkoja, jotka voisivat tuoda esiin ennalta-arvaamattomia näkökulmia. Toisaalta haastattelutilanteet lähentelivät avointa haastattelutyyppejä varsinkin vapaalla luonteellaan, joskaan täysin hallitsemattomasti rönsyileväksi en haastattelujen suonut etenevän tutkimusaiheen rajauksestani johtuen. Vaikka keskustelut usein ajautuivatkin etenkin miesten asuntola-aikaa edeltävien ja asuntola-aikaisten ryyppyreissujen selostamiseen, en halunnut keskeyttää tarinointia, mutta jätin nuo kohdat litteroimatta (huomatakseni kuitenkin myöhemmin, että joudun palaamaan haastattelunauhujen kuunteluun ja täydentämään litterointia juuri noilta pois jättämieni osuuksien osalta). Kaikki haastattelut nauhoitettiin miesten luvalla. Litteroinnin tein loka-joulukuun 2012 aikana niin, että tutkimuksen

kannalta epäolennaisiksi katsomiani kohtia jätin pois. Edellä mainittuun viitaten täydensin litterointia vielä joulukuun-tammikuun aikana

Goffmanin tuotantoon tutustumisen jälkeen haastattelujen teemoiksi valikoituivat:

- Asuntola-asumiseen johtaneet syyt (työttömyys, rikollisuus, päihteet).
- Kaverit, ystävät ja perhe, kokemukset heidän suhtautumisesta asunnottomuuteen ja asuntolassa elämiseen.
- Sosiaaliset tilanteet asuntolan ulkopuolella. Muuttaako asuntolassa asumisen paljastuminen kohtelua tai suhtautumista erilaisissa vuorovaikutustilanteissa kuten asuntoa hakiessa, virastoissa, lääkärissä jne.?
- Oma käsitys itsestä asunnottomana. Hävettääkö oletettu leimautuminen, jos niin, mitä siitä seuraa? Käsittelevätkö miehet asiaa jotenkin, entä asuintovereidensa kanssa?
- Onko tarkoitus hakea omaa asuntoa, jos on, millaisia kokemuksia kohtaamiset asunnontarjoajien kanssa ovat? Jos ei, miksi?
- Onko asunnottomuudesta positiivisia kokemuksia, toisin sanoen tuottaako elämäntilanne ”sympatiapisteitä”?

Haastatteluja tehdessäni en ollut vielä ratkaissut aineiston analyysin metodologista valintaa. Olin juuri siinä edellä kuvailemassani tilanteessa, jolloin rakastuminen ensisilmäyksellä sokaisee tutkittavan kohteen antamien merkkien tulkinnalta tai pyrkii ohjaamaan tulkintaa toivottuun suuntaan. Ensihuuman jälkeen aineiston antamat merkit näyttivät tuottavan pettymyksen eivätkä vastaisi odotuksiani. Vasta aineistoon tutustuminen johdatti metodologiseen valintaan, kun haastatteluista alkoi erottua erilaisia rooleja, joissa haastattelut miehet esiintyvät. Niin kuin tämän tutkielman teoreettinen viitekehys perustuu Ervin Goffmanin stigman teoriaan, myös metodologiseksi

viitekehukseksi valikoitui Goffmanin kehysanalyysi (Goffman, 1974). Rooleja, tai kehyksiä, joissa miehet toimivat, erottuu kolme: asunoton asuntolassa, asuntolan asukas portin ulkopuolella ja juopon rooli. Tässä kohtaa suhde tutkittavaan ilmiöön syventyi ihastuksesta seurusteluksi.

4 KEHYKSET ANALYYSIN RUNKONA

Käytän aineistoni analysoinnissa Erving Goffmanin kehyksen käsitettä, jonka Goffman itse määrittelee avaimeksi sosiaalisen todellisuuden analyysiin (Goffman 1974, 2). Goffmanin mikroanalyyttinen lähestymistapa yhteiskunnan ilmiöihin oli vastaus hänen oman kirjallisen tuotannon aikakautensa (1950–1980-luvun alku) sosiologisen teorianmuodostuksen makroanalyyttiseen valtavirtaan. Goffmanin kiinnostuksen kohteena olivat arkielämän ilmiöt, joissa huomio kiinnittyy objektiivisen, ihmisen ulkopuolisen todellisuuden sijaan siihen, minkä ihminen ajattelee olevan todellista. (Puroila 2002, 24–26. Ref. Goffman 1974). Pertti Alasuutari (1999, 181) tiivistää Goffmanin tarkoittavan kehyksen käsitteellä sitä, ”kun arkielämässä saamme jossain tilanteessa käsityksen siitä, ´mitä tapahtuu`, olemme löytäneet kehyksen, joka tekee tilanteen joiltain osin ymmärrettäväksi.”

Päiväkodeissa tehtävään varhaiskasvatustyöhön väitöskirjatutkimuksensa kohdentava Anna-Maija Puroila (2002, 26) huomauttaa, että Goffmanin väite subjektiivisten kokemusten tasavertaisuudesta minkä tahansa muun sosiaalisen ilmiön rinnalla tekee kehyksen käsitteestä empiirisen tutkimuksen kannalta relevantin. Siis esimerkiksi haastattelut empiirisenä aineistona voidaan ”ottaa tutkimuksessa (objektiivisen) tarkastelun kohteeksi.” Lopulta ”kehysanalyysissä onkin kyse siitä, miten ulkopuolinen maailma ja kulloinkin läsnä oleva tilanne rakentavat yksilön kokemusta todellisuudesta.”. (emt.) Koska suuri osa ihmisten elämästä tapahtuu erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa, analyysi kohdistuu arkielämän ja sosiaalisen vuorovaikutuksen ilmiöihin. Goffmanin mukaan sosiaalinen tilanne syntyy aina ympäristössä, jossa kaksi tai useampia henkilöitä on toistensa välittömässä läheisyydessä. (emt.). Kehysanalyysi keskittyy erityisesti kysymykseen sosiaalisten tilanteiden erilaisuudesta ja vaihtelevuudesta, siihen, kuinka ihmiset kykenevät toimimaan niin monitasoisissa tilanteissa ja kuinka he joutuvat kulloinkin arvioimaan sosiaalisen tilanteen luonnetta ja odotettuja toimintatapoja. (emt. 26–34)

Kehysanalyysi yhdistää tai lähenee tilanteen mukaan symbolista interaktionismia, strukturalismia ja diskurssianalyttistä lähestymistapaa siten, että tilanteeseen tai ilmiöön voidaan soveltaa eri kehyksiä. Analyysissä ei ole niinkään kyse jonkun tilanteen

tulkitsemisesta tietyn kehyksen sisällä, vaan juuri kehys tekee tilanteesta sellaisen mikä se kulloinkin on. Alasuutari käyttää esimerkkinä tilannetta, jossa puhuja pitää kuulijoilleen pitkää monologia, jolloin kyseessä on luento. Kun kuulijat alkavat kommentoida puhetta, tilanne muuttuu keskusteluksi. ”Kun kehys vaihtuu, muuttuvat myös osallistujien tilannesidonnaiset identiteetit. Kun esimerkiksi ’luento’ muuttuu ’keskusteluksi’, tulee ’luennoitsijasta’ tai ’opettajasta’ muun joukon tasavertainen jäsen, ’keskustelija’.” (Alasuutari 1999, 181–182)

Alasuutari on itse käyttänyt kehyksen käsitettä alkoholia kulttuurisena ilmiönä käsittelevässä tutkimuksessaan (Alasuutari 1992). Siinä henkilöt tarkastelivat omaa juomistaan kahden kehyksen, arkielämän kehyksen ja alkoholismikehyksen kautta. Anssi Peräkylä puolestaan sovelsi kehysanalyysiä kuolevan potilaan sairaalahoitoa käsittelevässä tutkimuksessaan (Peräkylä 1990). Hän löysi vakavasti sairaaseen potilaaseen liittyvistä toiminnoista neljä kehystä, käytännöllisen, lääketieteellisen, maallikko- ja psykologisen kehyksen. Kussakin kehyksessä potilaaseen suhtaudutaan kehyksen konstituoidun tilanteen mukaan, esimerkiksi lääketieteellisessä kehyksessä vain ruumiina tai psykologisessa kehyksessä ”joukkona emotionaalisia ja tiedollisia prosesseja.” (Alasuutari 1992, 182)

4.1 Miksi nämä kehykset?

Kuten mainitsin edellä, kokosin haastatteluaineistoni muotoilematta tutkimuskysymyksiäni erityisen tarkasti. Toki löyhä kysymysrunko oli olemassa, mutta tärkeintä oli loppujen lopuksi itse aihealue, asunnottomuus asuntolassa. Tässä mielessä tutkimukseni empiirinen osuus lähentelee Barney Glaserin ja Anselm Straussin 1960-luvulla kehittämää Grounded theory -menetelmää (GTM). Viitattessani kyseiseen menetelmään tarkoitan tässä raportissa Glaserin ja Straussin teosta *The Discovery of Grounded Theory* (1967), jossa aihetta ensimmäisen kerran sosiologisessa kirjallisuudessa käsiteltiin.

Keräsin aineistoni varsin avoimilla haastatteluilla, joiden tarkoitus oli tuottaa ennalta laatimiini tutkimuskysymyksiin liittyvää aineistoa, kuitenkin niin, etteivät kysymykset rajoita haastateltavia tuomasta aineistoon sellaista, jota en osannut kysyä. Aineiston

kerättyäni ja siihen tutustuessani huomasin tullessi tutkimuksessani käännekohtaan, joka ohjasi työni suuntaa alkuperäisestä tutkimusideasta toisaalle, kuitenkin alkuperäisen tutkimusidean mukana säilyttäen, ainakin yhtenä teemana muiden joukossa. Ajatus miesten asuntolan asukkaista tutkimuskohteena syntyi kiinnostuksesta miesten ajatuksiin itsenäisen asumisen mahdollisuudesta tai halukkuudesta sellaiseen. Ideaa ohjasi vahvasti myös Ervin Goffmanin stigman käsite, jota tässä tutkimuksessa onkin tarkoitus koetella. Haastatteluaineisto alkoi kuitenkin paljastaa itsenäisen asumisen tavoitteen problematiikkaa laajemman ongelmavyöhydin. Suurin ansio siitä kuuluu Erving Goffmanin kehittämälle kehysanalyysille, sen soveltamiseen ja tulkintoihin tutustumiselle.

Grounded theory -menetelmän lähtökohtaisesti induktiivisen teorianmuodostuksen mallin mukaan analyysiä tehdään yhtä aikaa aineiston karttumisen kanssa, mutta aivan tarkalleen niin tässä tutkimuksessa ei tapahtunut (vrt. Ruusuvoori, Nikander & Hyvärinen 2010, 354). Analyysi alkoi vasta haastatteluihin perehtyessä, ja aineistoon perehtyminen puolestaan ohjasi varsinaiseen metodologiseen valintaan. Kehysanalyysi antoi avaimet tarkastella aineistoa uudesta tai paremminkin uusista näkökulmista. Miesten haastatteluista alkoi hahmottua toisistaan erillisiä, mutta samalla toisiinsa nivoutuvia tarinoita, ikään kuin eri ”elämiä”, joissa miehet kulloinkin toimivat ja ajattelevat. Nuo ”elämät” eivät ole toisistaan irrallisia, vaan samalla ohjaavat, erkaannuttavat ja yhdistävät toisiaan. Goffmanilaisittain aloin lähestyä noita ”elämiä” miesten eri identiteetteinä.

Miesten puheessa asuntola erottautuu omana yhteisönään, joka on varsin suljettu. Siihen ei ulkopuolisia juuri haluta, eivätkä ulkopuoliset juurikaan ole halukkaita siihen kuulumaan. Toiseksi, toiminta asuntolan ulkopuolella irrottaa miehet asuntolayhteisöstä, mutta kokonaan asuntolan vaikutuspiiristä miehet eivät pääse asuntolan ulkopuolellakaan. Kolmanneksi, asuntolan sääntöihin on kirjattu nollatoleranssi kaikkien päihteiden suhteen asuntolan alueella, koska valtaosa asukkaista on päihdeongelmaisia. Asuntolan 14 kuukausittaisen sallitun poissaoloyön mahdollisuus antaa miehille tilaisuuden käyttää päihteitä, kunhan he takaisin saapuessaan eivät todistettavasti ole päihteiden vaikutuksen alaisia. Tämä mahdollistaa miehille toimimisen kolmannessa ”elämässään”, juopotteluporukoissaan. Nämä kolme ”elämää” tai identiteettiä tai toimintakokonaisuutta muodostavat erilaisia todellisuuksia, joita Goffman kutsuu ”kehyksiksi”. ”Arkipäivän kulku on jatkuvaa siirtymistä kehyksestä toiseen.” (Peräkylä 1990, 16–17).

Havainnollistan asuntolan asukkaiden kolmea kehystä fiktiivisellä esimerkillä. Keskustelen huonetoverini kanssa seuraavan viikonlopun suunnitelmistani. Kerron, että minulla on vielä kolme käyttämätöntä sallittua yövapaata asuntolasta, ja aion ne nyt käyttää. Käyn ensin pankissa hakemassa uuden pankkikortin kadonneen tilalle, koska käteistä minulla ei ole ja sitä tarvitsen hankkiakseni muutaman pullon viikonlopun juominkejani varten. Kaverini pyytää lainaa, koska hänellä ei ole rahaa pankkitililläänkään. Kieltäydyn, koska omatkin rahani ovat vähissä ja totean lisäksi, etten ole lainkaan varma annetaanko minullekaan pankkikorttia saatikka rahaa pankista maksurästien takia. Lisäksi kohtelu pankissa on ennenkin ollut nuivaa. Kerron, että jos rahat saan, en pysty menemään ravintolaan, vaan menen tuttuun ryypyporukkaan, jossa saan myös yöpyä. Siivooja, joka kuuluu myös asuntolan valvojahenkilökuntaan kuulee keskustelumme ja puuttuu siihen toteamalla, että minulle olisi parempi vain pysyä asuntolassa ja säästää rahani. Hän toteaa lisäksi, etten varmasti pysty katkaisemaan ryyppäämistäni ajoissa ja varoittaa asuntolasta uloskirjaamisesta, jollen saavu takaisin ajoissa ja selvänä.

Asuntolan asukas toimii edellä kuvatussa tilanteessa samanaikaisesti kolmen todellisuuden ristivedossa. Asuntolan ulkopuolinen toiminta konkretisoituu epävarmuuteen pankissa kohdattavaan kohteluun ja jo aiemmin koetun leimaamisen pelkoon. Aie ryypyporukkaan liittymisestä kiehtoo, koska siellä saa hetkeksi irtautua asuntolasta ja muusta ympäröivästä todellisuudesta, mutta siihenkin liittyy tieto mahdollisesta asuntolasta häätämisestä. Henkilökunnan väliintulo keskusteluun sisältää kaikkien kolmen todellisuuden läsnäolon ja vielä enemmänkin; asuntolassa asuminen sisältää vielä kehysten kehyksiä tai alakehyksiä. Asukkaiden keskinäiset suhteet ja asukkaiden suhde henkilökuntaan muodostavat omat alakehyksensä, jotka taas osaltaan liittyvät kahteen muuhun pääkategoriaan.

Analyysissä miesten sosiaalista toimintaa ja leimaantumista määrittelemään nousi kolme kehystä:

1. *Asuntolan kehyksessä* miesten toiminta määräytyy suhteessa asuinkumppaneihin ja henkilökuntaan, asuntolan sääntöihin sekä asuntolan ulkopuolisen todellisuuden rajoitetusti saavutettavissa oleviin

mahdollisuuksiin.

2. *Asuntolan ulkopuolisessa kehyksessä* huomio keskittyy miesten suhteeseen ulkopuolisiin toimijoihin, kavereihin, sukulaisiin, viranomaisiin ym. asioiden hoitamiseen liittyviin henkilöihin tai yhteisöihin.
3. *Juopon kehyksessä* toimintaa määrittelevät ryyppyporukan lainalaisuudet ja toimintatavat, joissa pätevät omat sääntönsä, mutta jotka toisaalta vapauttavat kahden muun kehyksen ohjailusta.

Kuten Peräkylä (1990, 19) huomauttaa, kehysanalyysi perustuu siihen Goffmanin havaintoon, että ”mikä tahansa tapahtumakulku todennäköisesti sisältää useiden eri kehysten mukaisia episodeja, jotka kaikki viittaavat omaan todellisuuteensa.” Analyysin tehtävä on paljastaa eri kehysten läsnäolo ja samalla havainnoida niiden rinnakkaista läsnäoloa.

4.2 Kehykset ja stigma

Mitä kehyksillä on tekemistä stigmat kanssa? Itse asiassa aloin ymmärtää stigmat kokemista ja kokemusta monisyisemmin vasta kehysanalyysin kautta. Pyrin osoittamaan, että kehysten välisen ja sisäisen dynamiikan analyysi juuri antaakin otollisen alustan stigmat käsitteen koettelulle. Kuten Goffman esittää, stigma-suhde syntyy aina yksilön ja hänen kanssaan tekemisissä olevien yksilöiden välille tiettyjen yhteisössä vallitsevien odotusten ja niistä poikkeamisen seurauksena, ovat kehykset tuon suhteen ylläpitäjiä ja tuottajia.

Edellä esitettyyn kuvitteelliseen esimerkkiin viitaten kolmen toimijan välille ja tulevien tapahtumien aikana noita suhteita syntyy kokonainen kirjo. Tässä enempää selittämättä voidaan olettaa, että tarinan kertoja kantaa juopon, epäonnistujan ja holtittoman rahankäyttäjän leimaa suhteessa siivoja/valvojaan. Toisaalta juopporetelle lähtevä mies

stigmatsoi asuinkumppaniaan jo pelkällä mahdollisuudellaan lähteä reissulleen. Lähitulevaisuudessa piilee vielä yksi hypoteettinen tilaisuus myös asuntolaan jäävän miehen ”kohoamiselle” stigmatsoijaksi; mikäli juopottelemaan lähtenyt kaveri jättää palaamatta asuntolaan määräajassa tai on palatessaan päihtynyt ja menettää asumisoikeutensa, asetelma kellahtaa päälle. Näitä oletuksia voisi jatkaa loputtomiin, mutta tämän esimerkin tarkoitus tässä yhteydessä on vain valottaa sitä, kuinka stigma on oikeastaan läsnä aina kehyksistä puhuttaessa.

5 KEHYSTEN DYNAMIIKKA

Kehysanalyysin avulla pyrin tässä tutkimuksessa toisaalta erottamaan asuntolan miesten kolme kehystä toisistaan, toisaalta osoittamaan niiden rinnakkaisuuden ja jatkuvan siirtymisen kehyksestä toiseen. Tässä tutkimuksessa äänessä ovat asuntolan miehet, jotka puhuvat omista kokemuksistaan ja ajatuksistaan, joten näkökulma on miesten subjektiivisessa käsityksessä leimautumiseensa suhteessa kulloinkin muihin puheena oleviin toimijoihin. Kuten Goffman oli kiinnostunut niistä keinoista, joilla stigmatoidut peittelevät stigmojaan, esittävät itseään ja ylläpitävät kasvojaan, tarkastellaan tässä yhteydessä miesten käsityksiä erilaisista tilanteista, joissa he asunnottomuuden stigmansa kohtaavat. (vrt. Goffman 1969, 143, 150.).

Haastattelemillani miehillä on kaikilla takanaan työhistoria, mutta ennen asuntolaan tuloaan he ovat joko menettäneet työpaikkansa tai jääneet työkyvyttömyys- tai sairauseläkkeelle. Kaikki olivat eläkkeellä haastatteluajankohtana, eikä työelämään paluu ollut ajankohtainen tai edes tulevaisuuden suunnitelmissa. Ylipäättään kyseisessä asuntolassa työssä käyvät miehet ovat harvinaisia poikkeustapauksia.

Miesten anonymiteetin suojaamiseksi tässä raportissa ei paljasteta heidän henkilöllisyydestään kuin ikä ja asuntolassa vietetty aika. Viitattessani haastateltaviin ja käyttäessäni haastattelusitaatteja yksilöin heidät juuri noilla tunnusmerkeillä, esim. (40 v/2 v tai 28 v/4 kk).

5.1 Asuntolan kehys

5.1.1 Turvasatama vai avovankila?

Tämän tutkimuksen kohteena olevaan asuntolaan miehet ovat tulleet lähes poikkeuksetta päihdeongelmiensa vuoksi, jotka ovat joko pakottaneet heidät luopumaan aiemmasta asunnostaan tai estäneet saamasta asuntoa muualta. Lisäksi osa miehistä on ollut aiemmin kokonaan ilman minkäänlaista asuinsijaa. Siksi asuntola on ollut useimmille ainoa ja

viimeinen mahdollisuus saada katto päänsä päälle, lämmin yösija, lämmintä ruokaa ja hetki omaa tilaa omassa huoneessa.

Miehille asuntola merkitsee ensisijaisesti vaihtoehtoa täydelliselle asunnottomuudelle, kokonaan ulkosalla oleilulle tai tuttavien ja sukulaisten luona kiertelylle. Asuntola tarjoaa lämpimän ja tarkkojen sääntöjen sekä lääkärin määräämiä lääkkeitä lukuun ottamatta täydellisen päihteettömyyden ansiosta turvallisen asuinpaikan.

53 v/ 1,5 v: ”Avioeron jälkeisen ryyppyputken jälkeen huomasin, ettei mulla oo enää mitään paikkaa minne mennä. Tää oli senhetkinen pelastus sit. Tää on sellanen turvasatama eikä täällä toisaalta tartte peitellä mitään, kun kukaan ei kysele mitään. Sulle lykätään lääkkeitä naamaan ja saat ruuan tänne, ei täs tartte mitään tahtiloja olla.”

Suljetuksi turvasataman tekee asuntolan yöajoiksi lukittava portti, joka estää kenenkään saapumisen alueelle tai poistumisen sieltä, sekä valvojien läsnäolo portin aukioloaikoina. Goffman (1969) kuvaili laajasti totaalisten laitosten (mielisairaalan) asukkaiden identiteetin muovautumista suljetussa ja valvotussa laitoksessa. Vaikka asuntolaa ei mitenkään voi pitää totaalisenä laitoksena, kokevat miehet asemansa yhtä lailla alistetuksi ja tahdonvoimansa ”parempaan elämään” heikentyneeksi. Toimettomuus syö aktiivisuutta ja valvojien läsnäolo vahvistaa epäonnistujaksi leimautumisen kokemusta. Valvojat edustavat ”normaaleja” ja asukkaat poikkeavia. Goffmanin (1963, 17–21) leimautumista koskevassa ajattelussa keskeistä onkin myös se, kuinka leimattu henkilö pyrkii ajattelemaan itsestään kuten ”normaalit” hänestä ajattelevat. Goffman näki ihmisten vuorovaikutuksen synnyttävän virtuaalisia ja todellisia sosiaalisia identiteettejä, joista tässä yhteydessä toteutuu asuntolan miesten todellinen identiteetti. Sekä asukkaat että henkilökunta ovat tietoisia miesten poikkeavuudesta, asuntolassa asumisesta, jonka molemmat kokevat henkilölle negatiivisena ominaisuutena. Edellä turvasatamasta puhunut mies kuvailee vahvasti henkilökunta-asukas-suhteen ja asuntolassa vietetyn ajan merkitystä oman identiteettinsä muovautumiseen:

53 v/1,5 v: ”Mä huomaan et oon tän vuoden aikana paljon muuttunu. Et tossa aikasemmin paljon ihmisiä tavannu ja aika äkkiä ihmisiin tutustunu, et se

iloisuus on jäänyt pois ja koko ajan elää semmosessa masentuneessa tilassa. (...) Jatkuvasti päivät, tunnit, hetket pois täältä vähenee, vaik ei täällä oo mitään muuta kun istumista, telkkarin katsomista ja tupakin polttoa, siinä se on. Halu lähteä täältä on mennyt pois. (...) Tuntuu siltä et ne (henkilökunta) tulee vaan sen kaheksan tuntia istumaan ja syöttämään lääkkeitä. Kyllä semmonen olo tulee et ne on hoitajia ja me potilaita, vaikka täällä ei pitäis olla hoitaja-potilassuhdetta. Niiden pitäis auttaa meitä sopeutumaan tonne normaalielämään, ei ne tue sitä pätkäkään. Ne (me) on menetettyjä tapauksia, ne ei enää pärjää tuolla. (...) Mitä kauemmin täällä oot, sitä enemmän lääkemäärät kasvaa. Elämä on täällä raskasta vaikka se on tehty helpoks. Tätä vois verrata avovankilaan.”

Kyseisen miehen tapauksessa korostuu se, mitä Goffman tarkoittaa moraalisen uran kehittymisellä etenkin vanhemmalla iällä. Mies tuli aiemmin toimeen varsin hyvin työllään, eli normaalia perhe-elämää, kunnes avioero ja siihen liittyvät raskaat vaiheet johtivat päihteiden käyttöön ja lopulta asunnottomuuteen. Hänelle asuntolaan liittyvä valvonta on hyvin vahvasti leimaava kokemus, ja hän myös kritisoi itseään voimakkaasti omasta saamattomuudestaan. Mies on aiemmassa elämässään oppinut normaaliuden ja leimaamisen eron ja joutuu nyt näkemään itsensä kykenemättömäksi normaalien elämään. Ymmärrys siitä, että muut näkevät hänet puutteellisena ja alempiarvoisena on hänelle uusi kokemus, jollaista hän ei ole oppinut aiemmin kohtaamaan. Tässä yhteydessä korostuu se Goffmanin moraalisen uran vaihe, jossa ihminen tulee tietoiseksi leimaantumisestaan ja joutuu opettelemaan oman sosiaalisen asemansa uudestaan.

Kun miehet puhuvat henkilökunnasta, valvojista, kuten miehet heitä kutsuvat, korostuu sosiaalisen identiteetin läsnäolo toisellakin tavalla. Seuraavissa miesten puheenvuoroissa voi käsittää kyseessä olevan positiivisen stigman, jossa tavallisuudesta poikkeavaksi käsitetty ominaisuus muuttuukin myönteiseksi kohteluksi.

62 v/7 v: ”Henkilökunta on sanonu, et älä muuta mihinkään, sullon hyvä olla täällä.”

60 v/20 v: ”Toistaseks oon viihtyny täällä, ja valvojatkin sanoo, et mihinkä sää enää täältä lähtisit, sullahan on hyvä täällä.”

53 v/1,5 v: ”Se säälipuoli tulee enemmän, ei se oo varsinaista auttamista.”

28 v/4 kk: ”Mun mielestä tää on hienoo et on katto pään päällä ja selvät säännöt, eikä kukaan saa erityiskohtelua, et toinen ois alempiarvoisempi tai joku olis parempi kun toinen.”

Vuosia asuntolassa asuneet näkevät henkilökunnan kannustamisen asumisen jatkamiseen asuntolassa pääsääntöisesti myönteisenä suhtautumisena itseensä, mutta vähemmän aikaa asuneelle kannustaminen on pikemminkin peiteltyä sääliä, jota mies ei kaipaa ja jonka hän kokee nöyryyttävänä. Nämä erot kertovat myös moraalisen uran erilaisesta kehitymisestä ja miesten käsityksestä itsestään. 20 ja 7 vuotta asuntolassa asuneille identiteetti asuntolan asukkaana on kehittynyt jo varsin kauan eivätkä he puhu itsestään niin häpeilevästi kuin 1,5 vuotta asunut. Säälin korostaminen kertoo jälleen häpeän tunteesta ja itsensä paheksumisesta, johon mies ei ole oppinut.

5.1.2 Subjektin menetys

Miesten kannustaminen asuntolaelämän jatkamiseen on myös eräänlainen Hannele Harjusen (2004) määrittelemä asunnottomuuden stigman välitilan ilmiö. Harjuselle lihavuus on sosiaalinen haitta, joka poistamalla henkilö pyritään tekemään sosiaalisesti hyväksyttävämmäksi, ja lihavuus nähdään välitilana, eikä pysyvästi lihavaa ihmistä subjektina ole olemassa. Edelleen, vaikka lihavuutta ei tosiasialisesti ole pystytty hävittämään, lihava ihminen on saatu subjektina katoamaan. Asunnottomuus on yhtä lailla sosiaalinen haitta, mutta asunnottomuus asuntolassa korostaa ilmiön väliaikaisuutta, jolloin pysyvästi asunnottomia ihmisiä subjektina ei ole olemassa. Jos katsotaan, että asunto on yksi ihmisen identiteetin ja subjektin perusta, häivyttää asuntolaelämä asukkaidensa identiteetin ja subjektin näyttäytymällä väliaikaisena elämäntilanteena. Harjunen (emt.) pitää subjektin menettämistä lihavuuden stigman vakavimpana seurauksena. Voidaan kysyä, kieltäkö asunnottomien sijoittaminen asuntoloihin suuren asunnottomien ryhmän

olemassaolon? Edelleen, johtaako asuntolaelämän jatkamiseen kannustaminen subjektiivisuuden menettämiseen?

53 v/1,5 v: ”Mä huomaan, et oma mielenlaadun suunta on perhanan alaspäin, en saa enää virikkeitä mistään. (...) Mitä pidempään joudut olemaan, sitä enemmän tahtotila häipyä. (...) Se ei oo pitkä aika kun tähän laitostuu, sanotaan niin et kun oot täällä pari vuotta ollu niin se on turha lähtee tonne yrittään. Vuoden, korkeintaan kahden vuoden projekti tää saa olla, muuten on vaikee päästä siihen entiseen.”

5.1.3 Tiivis yhteisö vai yksityisyyden varjelua?

Tutkimuksen kohteena oleva asuntola on yksi yhtenäinen rakennus, jossa asukkaiden yhden ja kahden hengen huoneista muodostuvat soluhuoneistot sijaitsevat pitkän, suoran käytävän varrella. Suoraan ulko-oven edessä, käytävän keskikohdalla on valvojien tila ja kaikkien yhteinen tv- ja oleskelutila. Tilaratkaisu siis automaattisesti synnyttää Goffmanin tarkoittamia sosiaalisia tilanteita, jotka edellyttävät kahden tai useamman ihmisen välitöntä läheisyyttä.

62 v/7 v: ”En mää käy tuolla toisessa päässä lainkaan, mun on kinkeripiiri tässä päässä. En mää edes tunne täältä kaikkia, en tiijä kaikkien nimiä edes. Ei mulla tääl oo oikeestaan kun yks kaveri.”

Seitsemän vuotta asuntolassa viettänyt mies pitää asuntolaa jo kotinaan, eikä hänellä ole ainakaan lähiaikojen suunnitelmia muuttaa pois. Miehen taloudellinen tilannekaan ei olisi esteenä oman asunnon saamiseen ja sellainen olisi tiedossakin, ja vaikka hän on jo vuosia käyttänyt alkoholia erittäin maltillisesti, ”pari kertaa vuodessa”, tuntee hän asuntolaelämän turvallisemmaksi vaihtoehdoksi kuin yksin asumisen. Hänen lisäksi vain yhdellä miehellä oli haastatteluajankohtana käytössään oma auto, mikä herätti asuntolan muissa asukkaissa kateutta ja kiristi entisestään tilanteita, joissa kohtaaminen oli väistämätöntä.

62 v/7v: ”Sillon kun mulla oli se paha bemari joo. Sanomista on tullu siitäkin, noista kuljetuksista, kun en oo aina huolinu kaikkia kyytiin. Et oon tärkeä kun en huoli kyytiin.”

Varsin ahtaasta tilasta ja yhteisestä, väljemmästä oleskeluhuoneesta huolimatta miehet viihtyvät hyvin vähän useamman kuin kahden hengen ryhmissä. Asuntolassa oleskellessaan miehet ovat tasavertaisesti asunnottomia yhtäläisine oikeuksineen ja sääntöineen ja karttavat kaikkea eriarvoisuutta keskuudessaan. Niinpä heille oma huone ja sen suoma yksityisyys on muodostunut keskeiseksi oman identiteetin säilyttämisen lokeroksi, ainoaksi yksityiseksi tilaksi 24 miehen asuntolassa. Yksityisyyden säilyttämistä varjellaan ja samalla vahvistetaan tasavertaisuuden jatkuvuutta vaikenemalla omista asioista tai kokemuksista asuntolaelämästä yleensäkin. Valtaosan ajastaan miehet viettävätkin omissa huoneissaan.

60 v/20 v: ”Ei, pidetään omana tietona. Ei mulle oo puhuttu enkä mää oo puhunu.”

40 v/2 v: ”Välttelen kyllä juttelemista täällä, mut sit tuolla ulkona jonkun kaverin kans, mut se on semmosta kännisten puhetta.”

53 v/1,5 v: ”Ei todellakaan puhuta, täällä ei oo minkäänlaista yhteisöllisyyttä, vaikka pitäis olla. Jokainen elää sitä omaa koppielämäänsä, porukkaa täällä ei nää kun tossa ruokaa jaettaessa ja kaikki syökin omissa huoneissaan. Muuten kaikki on ihan omissa oloissaan.”

28 v/ 4kk: ”Mä luulisin et kaikki mitä täällä tapahtuu niin ei niistä puhuta, ei mistään.”

Kuten Granfelt (1998, 59) omassa tutkimuksessaan toteaa, asukkaiden keskinäinen tuki ei ole itsestäänselvyys naisten asuntolassa, eivät miehetkään kaipaa toistensa apua henkilökohtaisissa asioissaan. Päinvastoin, henkilökohtaisten asioiden suojeleminen ja kollektiivisen yhdessäolon välttely korostuu niinkin tiiviissä yhteisössä kuin asuntola on. Kyseessä oleva miesten asuntola ei tarjoa hoidollisia tai toiminnallisia palveluita, joten

ryhmien muodostaminen edellyttäisi asukkaiden omaehtoista aktiivisuutta. Sellaiseen heillä ei kuitenkaan ole halua, sillä yksityisyyden varjelemisesta on tullut yhteisöllisyyttä merkittävämpi oikeus.

Granfelt (emt., 57–58) jakaa naisten asuntoloiden yksityisyyden julkiseen ja yksityiseen yksityisyyteen, joista yksityinen yksityisyys saa erityisen suuren merkityksen. Yksityinen yksityisyys saattaa olla jopa lukollisessa kaapissa tai rajoittua omiin ajatuksiin ja tunteisiin, joihin kenelläkään ei ole pääsyä silloinkaan, kun fyysinen ja ruumiillinen tila ei ole yksityistä (emt.) Miehillä oma lukittava huone on ainoa yksityisyyden linnake, johon kenelläkään ei ole pääsyä ilman lupaa. Jopa osa tekemistäni haastatteluista tehtiin solujen yhteiskeittiöissä, koska miehet eivät halunneet esitellä huonettaan, ”koppiaan”. Mies, jolla on vielä vakaa aikomus päästä itse hallitsemaansa asuntoon, ei halua tehdä huoneestaan kotia siinä merkityksessä, että se olisi itse suunniteltu ja tehty mahdollisimman viihtyisäksi. Huone on ainoa paikka, johon voi vetäytyä omiin oloihinsa, mutta haastattelun hän halusi tehdä huoneessaan. Seitsemän vuotta asuntolassa asunut mies puolestaan korostaa huoneensa kodinomaisuutta ja asuntolaa kotinaan. Haastattelun hän halusi kuitenkin tehdä keittiötilassa. Yksityisen yksityisyyden merkitys näyttäisi korostuvan tärkeämmäksi asuinajan pitkittyessä, ”kopista” tulee koti eikä edes kaikkea sisustusta haluta paljastaa.

53 v/1,5 v: ”En mä ole tätä koppia (omaa huonetta) kuitenkaan sisustanu niin kun nuo jotkut. Sit kun saan oman kämpän ostan sinne kaikki omat uudet huonekalut ja teen sitä ihan oman näkösen. Emmä tänne halua mitään tuoda, vaatteet kun saa kaappiin ja saa olla rauhassa.”

62 v/7 v: ”On mulla siellä oma kahvinkeitin, telkkari ja pelit, joitakin muita tärkeitä juttuja. Emmä muuta tartte, mullon kaikki.”

5.2 Asuntolan ulkopuolinen kehys

Asuntolan miehet viettävät hyvin suuren osan ajastaan asuntolassa, vaikka siellä on hyvin vähän tai ei lainkaan tarjolla harrastamismahdollisuuksia tai muuta tekemistä kuin

oleskelua, television katselua tai lukemista. Niin kuin miehet kertovat pysyttelevänsä hyvin paljon omissa oloissaan asuntolassa, ei heillä ole tiiviitä sosiaalisia suhteita asuntolan ulkopuolellakaan. Koska miehillä ei ole työtä tai harrastuksia, eivät nekään ”pakota” poistumaan asuntolasta. Miesten asuntola-aikaa edeltävä sosiaalinen verkosto on kadonnut lähes täysin eikä uutta ole syntynyt. Samoin on käynyt sukulaisuussuhteille. Vaikka miehet ovat selittäneet sekä kavereilleen että sukulaisilleen elämästään asuntolassa, sen päihitteettömyydestä, säännöistä ja siisteydestä, ei heidän puheitaan useimmiten uskota eivätkä asuntolan ulkopuoliset kontaktit enää palaa.

53 v/1,5 v: ”Entinen kaveripiiri on jäänyt pois 99-prosenttisesti. Se kaveripiiri mikä on tätä kautta tullu, vaikka se on rumasti sanottu, niin kyllä ne lähinnä on sitä juoppoporukkaa. Parikin serkkua asuu täällä (samassa kaupungissa), mut ei ne ota yhteyksiä eikä vastaa puheluihin.”

28 v/4 kk: ”Muuttunu totaalisesti, kännykässä ei oo enää kun kahen tutun numerot.”

Miehet uskovat, että aiemman lähipiirin nuiva suhtautuminen heihin johtuu asuntolan rinnastamisesta aiemmin yömajoina tunnettuihin alkoholistien tilapäissuojoihin. Mielikuvissa asuntolaelämää pidetään heidän mielestään suojapaikkoina juopottelulle, eikä heidän kanssaan siksi haluta olla tekemisissä.

62 v/7 v: ”On semmonen käsitys et ollaan kaikki pultsareita ja ryypätään täällä päivät ja yöt. Ne jotka tietää mitä tää on, sanoo et pysy siellä vaan. Mut ei mulla oikeestaan oo kun yks kaveri jonka kans joskus pyörin tuolla.”

60 v/20 v: ”Joo, ne (sukulaiset) on sanonu et mitä sää siellä asut. Ei ne oo sit moneen aikaan ottanu yhteyttä enkä minäkään kun ne on niin sanonu et kun sää asut semmoses paikkaa.”

E erityisen hankalaksi ja kiusalliseksi miehet kokevat yritykset löytää naispuolista suhdetta. Huonojen kokemusten jälkeen he ovat todenneet paremmaksi jättää asuinpaikkansa kertomatta. Torjutuksi tulemisen mahdollisuus asuntolastatuksen vuoksi vahvistaa miesten

käsitystä omasta itsestään alempiarvoisena. Goffmanin esittämän todellisen ja sosiaalisen identiteetin ristiriita näyttäytyy vahvana juuri tapaamisissa vastakkaisen sukupuolen potentiaalisten kumppanien kanssa. Lopulta suhteen muodostaminen saatikka sen ylläpitäminen kariutuu omaan mahdottomuuteensa, koska todellisen sosiaalisen identiteetin paljastuminen vaarantaisi jo ensiaskeleet uuden suhteen solmimisessa. Samalla miehet hautaavat subjektiuttaan Harjusen tarkoittamalla tavalla – pyrkiessään peittelemään asuntolassa asumistaan – miehet väistelevät koko asunnottomuuden ongelmaa ja samalla vahvistavat asuntolan miesten stigmaa. Asunnoton subjektina on tehty näkymättömäksi, joten asunnottomuuden ongelmaa ei ole.

53 v/1,5 v: ”Mä olen aika kova tanssimaan ja sit jos joku heittää mut kotiin niin mä pyydän jossain kilometrin päässä jättämään pois enkä kerro tarkkaa osoitetta. Tai sit jos joskus tulee hakemaan niin mää sanon et tuu sieltä tai tuolta parkkipaikalta hakemaan, kyl mää häpeen tätä tosi paljon. Sit kun oon kertonu, niin luullaan et eiks siellä oo vaan kännipäisiä, ihemetellään et kuin sullan ihan siistit vaatteet päällä vaik sää asut siellä. Oon sanonu et kyl mää edelleen pesen itteeni, pesen hampaat ja käytän dödöö ja partavettä.”

Jopa 20 vuotta asuntolassa asuneen miehen tuttava karttaa ajamasta autoaan asuntolan eteen, vaikka tietää kaverinsa asuinpaikan.

60 v/20 v: ”Yks kaveri hakee mua autolla mut ei tuu oven eteen, ei se oo sanonu miks. Sen luo mennään sit ryyppäämään ja juttelemaan.

5.2.1 Asiointi

Pakollisia asioitaan hoitaessaan miehet eivät koe tulevansa kohdelluksi eriarvoisesti tai kohtaavansa ennakkoluuloja. Virastot, pankit, sairaalat, kaupat ym. he näkevät paikkoina, joissa työntekijät tekevät työnsä eivätkä välitä asiakkaansa asuinpaikasta, vaikka sen tietäisivätkin.

28 v/4 kk: ”Sellanen pelko on, mutta ei mulla varsinaisesti huonoja kokemuksia oo, ne suhtautuu ihan normaalisti. En mä silti viitti ottaa puheeksi paitsi velkaneuvonnassa. Joskus ite kerron, mut jos ei tule puheeks niin jätän kertomatta. Mulla on sellanen ajatus et ei mun tartte kertoa ja voin sanoa suoraan, jos alkaa paljon kyselemään et mitä se sulle kuuluu.”

Ainoastaan asunnonhakutilanteissa miesten kohtelu on muuttunut, kun asuntolatausta on tullut ilmi. Useimmiten asunnonhaku kuitenkin epäonnistuu luottotieto-ongelmiin.

60 v/20 v: ”Se ukko tai mies sano vaan että jaa (saatuaan tietää asuntolasta), ei sit kattonu enää silmiin ja kirjotti jotain ja sano et ilmoitetaan sitten. Eipä kuulunu mitään.”

Asuntolan ulkopuolisessa kehyksessä miehet toimivat objektiivisesti tarkastellen kuin kuka tahansa yhteisön jäsen. He hoitavat asiansa ilman, että asuntolassa asumisella juuri olisi merkitystä tilanteissa, joissa asuinpaikka tulee ilmi. Asuntolastatuksella ei ole merkitystä siihen, kuinka heidän asioita hoidetaan, eivätkä asiakkuustilanteet ole mitenkään hankalia tai sellaisia, jotka synnyttäisivät häpeän tuntemuksia tai tarvetta peitellä omaa tilannettaan. Haastatteluissa miehet toistivat usein näkemyksiään ja kokemuksiaan asiakaspalvelutilanteista, joissa työntekijät tekevät työtään, joka heidän kuuluukin tehdä.

Perhe, sukulaiset, tuttavat, kaverit ja ystävät sen sijaan näyttävät miesten puheessa erittäin vahvoina stigmatisoijina, jotka häpeävät näyttäytyä miesten seurassa tai pahimmillaan katkaisevat yhteydenpidon kokonaan. Karttelu menee äärimmäisyyksiin tilanteissa, joissa välitön kohtaaminen on ilmeinen.

53 v/1,5 v: ”Tuolla kaupungilla tuli serkku vastaan mut se vaihto äkkiä toiselle puolelle katua ja baareissa on joskus kaveritki vaihtanu pöytää tai piilotellu jossain kun oon menny sisälle. Jos yrittää samaan pöytään niin ei siinä oo tilaa, ei katota edes päin, sillai et kaikki muutki siinä pöydässä tajuu ettei tota kaivata tänne. Ennen niitten kans heitettiin ihan normaalia läppää mut nyt se juttu katkee just siihen kun yrität istua pöytään. Ei ne puhu toisilleenkaan, kyllä sillon tietää et mua ei kaivata. Ja aina kun tuolla pyörin

niin oon ihan hyvin pukeutunu ja käyttäytyny ihan asiallisesti, emmä räkä poskella ryyppää tuolla. Kyllä niin vitun alhanen olo tulee, sitä on ihan paskaa siellä, ei oikeen viittis mennä mihinkään enää.”

Miesten yritykset kanssakäymiseen ennestään tutun kaveripiirin kanssa kariutuvat kerta toisensa jälkeen ja uusien tuttavuuksien solmiminen kaatuu omaan häpeäntunteeseen ja asunnottomuuden leimaan, vaihtoehdot asuntolan ulkopuoliseen sosiaaliseen elämään ovat vähissä. Usein pakopaikka löytyy alkoholistien asuttamista juoppokämpistä.

5.3 Juopon kehys

Asuntolan miehillä on lupa 14 yöpoissaoloon kalenterikuukausittain. Määrän ylittämisestä seuraa uloskirjaus tietyksi määräajaksi. Asuntolan tiukan päihteettömyyssäännön vuoksi on tavallista, että miehet käyttävät alkoholia ”vapaapäivillään” ja hyvin usein nuo poissaotot vietetään ”juoppokämpissä”, joissa asuu alkoholisteja ja joihin kerääntyy varsinaisten asukkaiden tuttavapiiriä. Juoppokämppien asukkaiden ja vieraiden toiminta on ”normaalin” yhteiskunnan normien, arvojen ja lakien näkökulmasta epäsovinnainen, osin laitontakin. Juoppoyhteisöt toimivat kuitenkin omien, osin tiukasti määriteltyjen arvojen, normien ja lainalaisuuksien mukaan, jotka ovat jyrkässä ristiriidassa asuntolan ja muun asuntolan ulkopuolisen yhteiskunnan kanssa.

40 v/2 v: ”Ei siellä voi pelleillä miten sattuu tai noutaja tulee, sit ei ookaan enää kun puistot ja porttikongit jäljellä.”

Miehet pitävät juoppokämppiä pakopaikkana, jossa voi irtautua asuntolan valvonnasta eikä muistakaan yhteiskunnan velvollisuuksista tarvitse hetkeen välittää. Lisäksi alkoholia on aina tarjolla, olipa mukana rahaa tai ei. Vapauden tunne kirjaimellisesti humalluttaa miehet hetkeksi irti kaikista velvollisuuksista.

28 v/ 4kk: ”Kyllä siellä voi aikansa olla kun ellun kana persaukisenakin, mutta joskushan sekin aina loppuu. Sitten hirveessä krapulassa ja morkkiksessa alkaa se heleveti.”

Helvetillä tarkoitetaan lopulta koettavaa maksun aikaa, kun kuvaan astuvat velkojat. Alkoholien salakauppiat, trokarit, pitävät miehiä tiukasti otteessaan. Alkoholien tarjotaan auliisti velaksi, eikä velkoja koskaan jätetä perimättä. Velan osamaksulla saa kuitenkin pääsy lipun seuraavalle juopotteluretkelle ja – lisäksi velkaan ja trokarien tai asunnon hallitsijan otteeseen. Pakotietä ei oikeastaan ole ja pakopaikasta tulee toinen ”avovankila” asuntolan rinnalle. Paradoksaalisesti turvasatama on yhtä aikaa pelottava ja kaikin keinoin kartettava paikka.

62 v/7 v: ”Tiedän tyyppisiä, jotka on joutunut pysymään täällä (asuntolassa) viikkokausia oottelemassa eläkkeitään, että pystyy maksamaan. Tähän ne (trokarit) ei tuu eikä saa tulla perimään. On se yhtä helevettä, orjaks ne tekee, ja sit jos viinaa tekee mieli ni helposti niiltä taas ostetaan, ku se on halvempaa.”

Vaikka juoppoporukkaan voi liittyä rahattomana, ei muiden kustannuksella oleskelua katsota sielläkään pitkään. Itse asiassa ”kirjanpito” kunkin panoksesta yhteisön ylläpitämiseksi on hyvinkin tarkkaa. Etuoikeutettuja ovat ne, joilla syystä toisesta on aina varaa juottaa tai ruokkia rahattomia, mutta tuossa hierarkiassa heikoimmilla ovat ne, jotka ovat kokonaan riippuvaisia toisista.

53 v/1,5 v: ”Eikös se oo ihan sama kun tässä elämässä muutenkin, rikkaat määrää mitä teet. Meillon (asuntolan miehillä) vähä toinen juttu, kun on tää paikka mihin sit tulla, on ruokaa ja lämmin sänky. Mut aina sinne perkele tulee mentyä, kyl ne on päällä jos sentinkin jää velkaa ja sit sitä vaan jää kun pääsee edes jonnekin täältä.”

Miehet puhuvat ristiriitaisista kokemuksistaan juoppoporukoissa, joissa he ovat ikään kuin pysyviä koejäseniä. He itse kokevat olevansa hyväosaisia saadessaan asua turvallisessa asuntolassa, mutta juoppokämppien vakinaiset asukkaat arvostelevat heitä lähes porukan pettureina.

40 v/2 v: ”Kyllä siellä saa siitä kuulla, et mitä vittua sää siellä teet, sullois paikka täälläki, vähä et me oltais luusereita mut emmää välitä niistä. Saa

siellä aikansa ryypätä ja puhua paskaa, mut emmää sinne halua joutua. Mut emmää oikeen tiä minne muuallekaan menisin, kun täältä pois lähen.”

Asuntolan miesten status juoppokämpissä on siten hyvin ristiriitainen. Yhtäällä he tulevat ympäristöstä, jossa he ovat ansainneet olemassaolon oikeutuksensa noudattamalla asuntolan sääntöjä, mutta juuri tuo ulkoapäin asetettujen käyttäytymissääntöjen noudattaminen erottaa heidät juoppokämpien vakinaisista jäsenistä, jotka eivät piittaa yleisesti hyväksytyistä ”normaalien” yhteiskunnan jäsenten asettamista arvoista ja normeista. Niinpä olettaessaan vapautuvansa asunnottoman leimasta juoppokämpissä vastassa onkin uusi stigmatisoijien yhteisö. Äärimmilleen yksinkertaistettuna odotettu turvasatama tai pakopaikka eroaa asuntolasta oikeastaan vain siinä, että juoppokämpissä on lupa nauttia alkoholia, tai paremminkin, alkoholin nauttiminen on pakollista. Asuntolan säännöt siis vain vaihtuvat juoppokämpän sääntöihin ja sisäiseen kirjoittamattomaan koodistoon.

Goffman määrittelee ”normaaliksi” henkilön, joka täyttää ominaisuuksiltaan yhteisön kulloinkin hyväksyttävänä pitämät edellytykset. Asuntolan miehille juoppokämpät ovat asuntolan ohella yhteisöjä, joissa he odottavat tulevansa hyväksytyiksi ilman epäonnistujan leimaa kaltaistensa seurassa. Kodittomia naisia tutkimuksessaan haastatellut Riitta Granfelt (1998, 88–90) havaitsi, että vaikka ryypyporukat ovat pääsääntöisesti miesten muodostamia yhteisöjä, hakeutuvat naisetkin niihin kokeakseen yhteisyyttä ja tasavertaisuutta. Porukoiden omat eettiset säännöt tekivät naisistakin vahvasti riippuvaisia yhteisöistä jopa niin, että heille tuo vahva side oli yksi suurimmista huolenaiheista omassa selviytymisessään. Vaikka naiset tekivät selkeän eron ystävien ja ryypykavereiden välille, useilla muita ystäviä kuin ryypykaverit ei ollut. (emt.)

6 JOHTOPÄÄTÖKSET – ONKO STIGMA TODELLINEN?

Kuten miehet haastatteluissa kertovat, esimerkiksi sosiaaliviranomaiset ja Kelan virkailijat kohtelevat heitä oikeudenmukaisesti, mutta kun kaikkein tärkeimmät läheiset ihmiset alentavat aikaisemmin heille tärkeän ihmisen ei-toivottujen ihmisten luokkaan, leimasta tulee lähes ylitsepääsemätön. Asuntola antaa turvaa, mutta lyö myös epäkelvon henkilön leiman asukkaille. Juoppokämpät tekevät täysin saman tehtävän. Oikeastaan ainoa kehys, jossa asuntolan miehet pääsevät stigmastaan, on juoppokämppä, jossa he tuntevat olevansa ainakin näennäisesti tasavertaisia yhteisön jäseniä.

Vaikka asuntolan miehiä pidetäänkin juoppokämpissä häviäjinä, tietävät ja tiedostavat he oman etuoikeutetun asemansa noihin mennessään. Tässä mielessä miehistä tulee juoppokämpissä myös stigmatisoijia. Itse asiassa ne ovat ainoita paikkoja, joissa he voivat ainakin ajoittain kokea olevansa muita parempia. Juoppokämppien säännöt aiheuttavat myös riippuvuutta noista yhteisöistä. Lisäksi muun ystäväpiirin vähäisyys tai puuttuminen tekee juoppokämpistä käytännössä ainoita yhteisöjä, joihin miehet ovat tervetulleita ja joissa he siksi voivat kokea yhteisyyttä kaltaistensa kanssa. Nämä tulkinnat perustuvat tietysti tässä työssä miesten subjektiiviseen kokemukseen. Heitähän tutkimuksessa halusin kuulla. Tutkimusasetelma olisi voinut olla muunkinlainen. Asuntolan henkilökunnan, sukulaisten, viranomaisten ja ryyppykavereiden haastattelut olisivat todennäköisesti tuottaneet toisenlaisia tuloksia.

6.1 Tulokset

Kolmesta määrittelemästani kehyksestä asuntola näyttäytyy paikkana, jossa miehet joutuvat kohtamaan stigmansa alituisesti. Asukkaiden keskuudessa miehet kokevat olevansa tasavertaisia, mutta tietoisuus omasta asemasta suhteessa henkilökuntaan, asuntolan ulkopuoliseen elämään, etenkin sukulaisiin, on sekin koko ajan läsnä. Siitä kertoo esimerkiksi miesten ajan myötä kasvava haluttomuus poistua asuntolasta. Selvästi miehet kotiutuvat, tai miesten omin samoin laitostuvat asuntolassa. Hyvinkin nopeasti ja asuntolastatuksesta huolimatta asuntola on sittenkin se turvallisimmaksi koettu paikka. Vaikka esimerkiksi henkilökunnan kohtelu on miesten mukaan usein hyvin holhoavaa, sen

merkitys alentavana käytöksenä hälvenee varsin pian. Miehillä on hyvin tärkeää asua omassa huoneessaan, joka on ainoa tila yksityisyyden varjelemiseen. Miehet viettävät pitkiä aikoja omissa huoneissaan, vaikka asuntola loisi luontaisen tilaisuuden yhdessäoloon muiden asukkaiden seurassa.

Kuten miehet kertovat, omista asioista ei juuri keskustella muiden asukkaiden kanssa, koska avoimuus saattaisi kaventaa yksityisyyden tilaa. Niin kuin aiemmin analyysiosuudessa huomioin, asuntolan voi nähdä yhtä aikaa sekä subjektiivista häivyttävänä tilana että subjektiivisen riippuvuuden viimeisenä suojaajana. Ristiriita on ilmeinen, mutta kertomuksista näin voi päätellä. Tätä tulkintaa puoltaa sekin seikka, että miesten haluttomuus poistua asuntolasta heikkenee ajan myötä. Miehet kertovat turhautumisestaan asuntolan virikkeettömyyteen varsinkin asuntolaelämän alkuvaiheessa, mutta hyvin pian tuo turhautuminen hälvenee. Asuntolaelämästä tulee ajan myötä turvallisempi vaihtoehto kuin altistumisesta epätasa-arvoisuuden kohtaamiselle asuntolan ulkopuolella.

Nämä havainnot osoittavat varsin selvästi, että vaikka miehet altistuvat asuntolassa oleskellessaan alituisesti leimaantumiseen, tuon kokemuksen merkitys heidän elämänlaatuunsa heikkenee asuntolassa vietetyn ajan pitkittyessä. Esimerkiksi häpeän tunne asuntolastatuksesta korostuu hyvin voimakkaasti lyhyen aikaa asuntolassa asuneiden miesten puheissa, mutta asuntolaan vakiintuneiden kertomuksissa häpeällä ei ole enää suurta sijaa. Asuntola-ajan pitkittyessä asuntolasta on muodostunut miehille luonnollinen asuinsija tilapäisen ratkaisun tai turvapaikan sijaan. Samanaikaisesti miesten kosketus asuntolan ulkopuoliseen sosiaaliseen elämään katkeaa lähes tyystin lukuun ottamatta juoppokämppejä, joissa he vapautuvat siitäkin leimaantumisen kokemuksestaan, minkä he asuntolassa kohtaavat.

Asuntolan ulkopuolisen kehyksen sisällä miehillä on tilaisuus jossain määrin säädellä stigmansa paljastumista jättämällä kertomatta asuinpaikkansa. Se on mahdollista niin kauan, kun asuntolasta ei ole pakko puhua eivätkä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa kohdatut henkilöt tiedä asiaa ennalta. Etenkin tanssimista ahkerasti harrastanut mies on joutunut lähes luopumaan tanssipaikeista käymisestä, koska kokee asuntolastatukseen paljastumisen niin suurena uhkana ja hyvin häpeällisenä seikkana. Myös muut miehet

kertoivat useaan otteeseen, että harvoja läheisimpiä ystäviä lukuun ottamatta he välttelevät salaisuutensa paljastumista.

Ennakkokäsitysteni vastaisesti erilaisissa pakollisissa vuorovaikutustilanteissa, kuten viranomaisasioinnissa, miehet eivät kokeneet tulevansa kohdelluiksi mitenkään eriarvoisesti tai halveksuvasti. Ainoastaan yhdellä heistä oli ollut sen suuntaisia kokemuksia pitkän sairausjakson aikana, mutta hänellekin nuo tapaukset olivat yksittäisiä. Näyttäisi siltä, että ainakaan viranomaiset tai vastaavanlaisissa asiakaspalvelutehtävissä toimivat henkilöt eivät joko miellä asuntolassa elävää henkilöä absoluuttisesti asunnottomaksi tai irtolaiseksi tai sitten tuollaisissa vuorovaikutustilanteissa ei synny stigman kaltaista arvottamista.

Sukulaiset ja ystävät tai kaverit näyttäytyvät miesten puheessa jyrkimpinä tuomitsijoina tai leimaajina. Miesten yhteydenpito aiemmin läheisiin sukulaisiin ja tuttaviin on vähentynyt merkittävästi ja hyvin usein katkennut kokonaan. Tämä näyttäytyi miesten puheessa ahdistavana, alentavana ja etenkin nöyryyttävänä kokemuksena. Toisaalta he helposti myöntävät aiheuttaneensa tilanteen omilla päihdeongelmillaan, mutta samalla pyrkineet korjaamaan tilannetta valitsemalla asuinpaikakseen päihdeettömän asuntolan. Miesten mukaan tietämättömyydellä asuntolan oloista, siisteydestä ja päihdeettömyydestä on merkittävä rooli ulkopuolisten kohteluun heitä kohtaan. Tämä seikka oli merkityksellinen miesten kertoessa avunpyyntöjensä hylkäämisestä esimerkiksi asuntoa hakiessa.

Kun aiemmin tiiviitkin suhteet sukulaisiin, kavereihin ja ystäviin katkeavat, rajoittuu miesten sosiaalinen elämä asuntolan ulkopuolella juoppoporukoihin. Ne ikään kuin korvaavat aiemmat läheiset sosiaaliset yhteisöt ja ajavat miehiä yhä kauemmas marginaaliin. Tässäkin aika tekee tehtävänsä. Pitkään tärkeinä pysyneiden läheisten sosiaalisten yhteisöjen ja niiden verkostojen merkitys vähenee sitä mukaa kuin aika kuluu. Samalla poistuu asuntolan ulkopuolisen välittömän sosiaalisen leimaantumisen uhka yksi kerrallaan, mutta myös kuilu yhteiskunnan ”keskukseen” tai ”normaaliin” yhteiskuntaan kasvaa. Subjektivisesti leima jää pysyväksi tässäkin mielessä, mutta se ei konkretisoidu vuorovaikutustilanteiden puuttuessa.

Kuitenkin, analysoiduista kolmesta kehyksestä asuntolan ulkopuolinen kehys on ainoa sosiaalinen tila, jossa stigman paljastumiselta voi välttyä, mutta samalla sen paljastumisen uhka on läsnä alituisesti. Miesten puheissa tuo vaara toistuu usein ja myös se, kuinka se johtaa sellaisten tilanteiden välttelyyn, joissa paljastuminen on mahdollista tai todennäköistä. Välttely johtaa yhä syvempään marginalisaatioon, kun sosiaalinen elinpiiri kutistuu ajan myötä pahimmillaan vain asuntolaan ja ryyppyporukoihin. Samalla kaventuu myös marginaalin suoma erityinen näköala yhteiskunnan ”keskukseen” ja mahdollisuuksien löytäminen sieltä, koska yhteys ”keskukseen” on olematon.

Edellä esitettyjen tulosten perusteella uskon osoittaneeni, että miesten leimaantuminen on todellista, johtuipa se sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa kiistattomasti havaittavista merkeistä tai käsityksistä itsestä. Ehkä tärkein tulos kuitenkin on se, kuinka asuntolassa asumisen pituus vaikuttaa miesten tahtoon ja mahdollisuuksiin saada oma asunto ja kuinka häpeällisenä ja leimaavana he asuntolastatuksensa kokevat. Mitä lyhyemmän aikaa asuntolassa on asuttu, sitä ahdistavammaksi miehet tilanteensa kokevat. Lyhyen aikaa asuntolassa asuneet miehet puhuvat tahdostaan saada oma asunto selvästi tärkeämpänä seikkana kuin jo vuosia asuneet. Lyhyen aikaa asuneilla miehillä on myös selvästi suurempi tarve asuntolan ulkopuoliseen sosiaaliseen elämään. Heille kielteiset kokemukset asuntolan vaikutuksesta aiemmin läheisiin ihmissuhteisiin on hyvin kipeä asia, kun taas pidempään asuntolassa asuneille miehille tilanne on ikään kuin luonnollinen ja hyväksytty seikka, jota on turha pohtia syvemmin.

Tulosten perusteella on ilmeistä, että juuri aiemmin tärkeiden ihmissuhteiden katkeamisella on hyvin suuri merkitys miesten leimaantumisen kokemuksiin sekä omaa asumistaan ja ylipäätään lähitulevaisuuttaan koskeviin ratkaisuihin. Viranomaisten rooli miesten leimaantumisessa ei näyttäydä merkityksellisenä, jos lainkaan merkittävänä. Sen sijaan viranomaisten ja asuntolan välisen vuorovaikutuksen tiivistäminen voisi olla yksi sosiaalitieteellisen tutkimuksen kohde, ei ehkä sosiologian, mutta esimerkiksi sosiaalipolitiikan. Uskoakseni asuntoloita koskevien ennakkoluulojen hälventämisellä olisi ylipäätään merkitystä leimaantumisen ehkäisemisessä. Siinä vastuu lienee niin medialla jokapäiväisessä tiedonvälitystehtävässään kuin tieteellisellä tutkimuksellakin.

6.2 Reliabiliteetti ja validiteetti

Pyrkiessäni arvioimaan asuntolan miesten kokemaa leimaantumista olen tukeutunut vahvasti Ervin Goffmanin stigman teoriaan ja Goffmanin kehysanalyysiin. Työn edetessä tulin vakuuttuneeksi Goffmanin teorian ja analyysimenetelmän tarkoituksenmukaisuudesta tässä tutkimuksessa. Arvioitaessa tutkimuksen reliabiliteettia yksi tärkeä seikka on ottaa huomioon tutkimuksen tekijän omat kokemukset asuntolassa. On ilmeistä, että omalla asuntola-ajallani on ollut suuri merkitys kysymyksenasettelussa esimerkiksi haastatteluteemoja pohtiessani. Toisaalta, subjektiivisella lähestymisellä tutkimusongelmaan on myös vahvuutensa. Uskon, että kysymyksenasettelussa olen kyennyt lähestymään miesten käsityksiä aihealueesta tarkkanäköisemmin kuin täysin objektiivisesti tämänkaltaiseen tutkimuskohteeseen suhtautuva tutkija. Haastatteluissa miehet saivat tietyissä rajoissa myös ohjata tilannetta ottamalla puheeksi haastattelukysymyksiin kuulumattomia aiheita.

Haastattelujen aikana kiinnitin erityistä huomiota siihen, etten tietoisesti ohjannut tai johdatellut haastateltavien puhetta. Haastateltavien määrä, viisi, riittää nähdäkseni laadullisen tutkimuksen toteuttamiseen pro gradu -vaiheessa. Arvioituani omaa aineistoani kriittisesti en uskonut enää viidennen haastattelun jälkeen löytäväni mitään sellaista uutta, jota varten lisähaastatteluja olisin tarvinnut. Objektiivisuuttani voi ja pitää kuitenkin arvioida hyvin kriittisesti. Olihan neljä viidestä haastatellusta miehestä minulle enemmän tai vähemmän tuttuja entuudestaan. Asuin kyseisessä asuntolassa kuitenkin vain vähän yli kaksi kuukautta, joten kovin tiiviitä ystävyysuhteita tuona aikana ei voinut syntyä. Pidän tässä omien kokemusteni problematiikassa haastateltavien tuttuutta olennaisempana ja tärkeämpänä seikkana niitä kokemuksia, joita sain itse sekä asuntolan sisäisestä dynamiikasta että asuntolastatuksen stigmaattisesta vaikutuksesta asuntolassa ja sen ulkopuolella. Ainoastaan juoppokämppiä en päässyt omakohtaisesti havainnoimaan.

Arkikokemuksellani voin lisätä myös sen, että asuntolan stigmaa kannan edelleen ja mahdollisesti pitkälle tulevaisuuteen, vaikka tätä kirjoittaessani omaan asuntoon muutostani on kulunut yli vuosi. Leimaantumisen sitkeän takertumisen havaitsee lähes päivittäin hyvin arkipäiväisissä tilanteissa. Kuten yksi haastateltavistani pohdiskeli paikkakunnalta pois muuttamista juuri siksi, ettei joutuisi kohtaamaan häpeällisiä tilanteita

tutussa ympäristössä, olen itsekin harkinnut tuota vaihtoehtoa. Tärkeä osa leimaantumisen kokemusta on subjektiivisilla käsityksillä itsestä epäonnistuneena henkilönä, mitä tuttu ympäristö olemassaolollaan vahvistaa. En missään vaiheessa kyseenalaistanut haastateltavieni puheiden todenmukaisuutta. Ennen haastatteluja korostin rehellisyyden ja liioittelun tai vähättelyn välttämisen merkitystä. Siihen miehet sitoutuivat ja omien kokemusteni perusteella puheita ei väritetty tai totuutta muunneltu.

Tutkimuksen toistettavuuden problematiikka lienee laadullisen tutkimusmenetelmän kyseessä ollessa vähemmän relevantti, etenkin kun kodittomille tarkoitettujen asuntoloiden ollessa monestakin syystä johtuen hyvin erilaisia. Asiakkaiden taustat ja asuntoloiden säännöt esimerkiksi vaihtelevat suuresti huolimatta samankaltaisista tehtävistään. Lisäksi henkilökohtainen kokemukseni tutkimuksen kohteena olleesta asuntolasta rajoittaa toistettavuutta.

6.3 Eettisyys – onko sitä?

Olen joutunut pohtimaan tutkimukseni eettisyyttä aina sen itäasteesta raportin viimeisten merkkien kirjoittamiseen saakka. En ole varma, voiko absoluuttisesti eettisesti kestävä tutkimusta tehdä valitsemistani lähtökohdista. Tutkimusaihe ja -kohde sekä etenkin valitsemani tutkimuksen toteuttamistapa haastatella miehiä heidän ainoalla omalla yksityisellä alueellaan on pahimmassa tapauksessa hyvin kyseenalainen ja loukkaava tapa tunkeutua tutkittavien oletettavasti hyvin aralle henkilökohtaiselle alueelle.

Esitellessäni tutkimusaiheeni ja ajatuksiani sen toteuttamisesta asuntolan miehille heidän yhteisessä viikkokokouksessaan saamani vastaanotto oli suorastaan tyrmistyttävä. Miesten varaukseton tuki aiheen käsittelylle samalla hämmensi ja lämmitti, herätti epäluuloja mutta loi luottamusta. Se oli ensimmäinen askel eettisyyden ongelman ratkaisemiseksi. Pyytäessäni vapaaehtoisia haastateltavia ilmoittautumaan muutaman päivän kuluessa halukkaat eivät halunneet odottaa, vaan kaikki tässä tutkimuksessa esiintyvät miehet halusivat sopia tapaamisemme välittömästi kokouksen jälkeen. Mieleeni jäi erityisesti erään miehen huudahdus, melkein pä parahdus, ”kerrankin meitä kuunnellaan, perkele!” Siitä syntyi tämän tutkimuksen otsikko.

Oman tulkintani mukaan haastattelutilanteet olivat hyvin vapautuneita, ja miehillä olisi ollut enemmänkin puhuttavaa. Puhuimmekin, mutta vasta nauhurin sulkeuduttua. Niistä ja monista muista juttutuokioistamme riittäisi aineistoa hyvin erilaiseen tutkimukseen toisenlaisesta näkökulmasta. Miesten elämänhalu loistaa ajoittain ankeasta ja ahdistavasta arjesta huolimatta, ja tuo puoli miesten kertomuksista jää ikävä kyllä tämän tutkimuksen kysymyksenasettelun ja tutkimusongelman luonteen vuoksi tällä kertaa tavoittamatta. Avoimuuteen vaikutti varmasti miesten tieto omasta asuntolavaiheestani, sillä olimme tietyllä tavalla samanarvoisia, mutta emme kuitenkaan. Tutkijan asemani ei kuitenkaan häirinnyt miesten suhtautumista haastattelutilanteeseen. Tuttuuden voi ajatella kyseenalaistavan tutkimuksen eettisyyden, mutta vastaan itselleni: juuri jonkinlaisen yhteisen historian ansiosta pääsin sellaiselle alueelle miesten elämässä, jonne harvalla ulkopuolisella on asiaa. Siksi olen pyrkinyt pikemminkin hienovaraisuuteen kuin rajan ylittämiseen sekä haastatteluissani että niiden analyysissä. Onko tuo tasapaino onnistunut, se jää arvioitavaksi.

7 JÄLKIPUHEET – KOKEMUSTA ON

Kuten tämän raportin ensimmäisessä lauseessa kerron, asuin tutkimuksen kohteena olevassa asuntolassa vähän yli kahden kuukauden ajan talvella 2011–2012. En ollut siellä kenttätöissä havainnoimassa ja keräämässä aineistoa sosiologista tutkimustani varten. Pääsin, ja korostan, pääsin asuntolaan, kun muutakaan asuinpaikkaa ei ollut.

En tiennyt ryhtyväni tähän työhön asuntolaan kirjautuessani, mutta hyvin pian tutkimusajatus alkoi elää omaa elämäänsä ajatuksissani. Näin pari vuosikymmentä aiemmin kesken jääneiden opintojeni jatkamisen ulospääsynä asuntolasta ja pääsylippuna ”normaaliin elämään”. Toki tiesin, etteivät opinnot asunnottomuuttani ratkaise, mutta pelkkä ajatus paluusta lähemmäs aiempaa elämää sai kääntelemään isompiakin kiviä tilanteen ratkaisemiseksi. Yksi ainoa tukeva kiinnekohta asuntolan ulkopuolella riitti tekemään paluusta totta. Tämän tutkimuksen yksi tarkoitus olikin avata sitä myyttistä käsitystä ”asuntolan jätkistä”, jotka eivät tee mitään kohentaakseen omaa tilannettaan. Oman elämäni suuntaa onnistuin korjaamaan, siksi vielä tämä luku. Sitaatit tässä päätösluvussa ovat omia päiväkirjamerkintöjäni asuntola-ajaltani.

Naisten kodittomuudesta kirjoittava Riitta Granfelt (1998, 75–76) huomauttaa, että asunnottomuuden tutkijalta ”puuttuu tulkintojensa ja kirjoitustensa pohjalta yksi hyvin keskeinen asia, kokemus asunnottomuudesta. Siitä ei voi kirjoittaa, elleivät asunnottomat kerro elämästään.” Tässä mielessä koen olevani etuoikeutettu kirjoittamaan asuntolan miehistä. Lyhyt, hyvin ahdistava kokemukseni yhtenä asuntolan miehistä ohjasi varmasti tapaani kirjoittaa kohteestani, mutta lopulta lukijan tehtäväksi jää tulkita tätä työtä omasta näkövinkkelistään.

Itselleni tutkimusprosessi oli sekä kipeä että vapauttava matka lähimenneisyyteen. Jos lukijalle välittyy edes pieni osa siitä arkitodellisuudesta, missä miehet asuntolassa elävät, olen saavuttanut enemmän kuin tähän työhön ryhtyessäni saatoin toivoa. Alkuperäinen ajatukseni oli kirjoittaa omia kokemuksiani miesten tarinoiden lomaan, mutta välttääkseni varsinaisen tutkimusaineiston ja omien arkihavaintojeni sekaantumisen valotan omaa taustaani tässä. Lisäksi, en ollut tekemässä havainnoivaa etnografista tutkimusta, vaikka havaintoni tutkimusasetelmaa ohjasivatkin. Pysyinkö tulkinnoissani objektiivisen tutkijan

housuissa? En voi sitä varmuudella todistaa, mutta pitäisikököän niin tehdä? Joka tapauksessa valtavasti asioita jäi kysymättä ja sanomatta, joten jospa miesten puheenvuoroista syntyi edes yksi näkökulma heidän elämäänsä.

”En kuulu tänne, eivätkä siihen ole syyllisiä talon pojat eivätkä valvojat, vaan kiitän päällikköherroja XX, XX ja XX. Teitte ammattimaista jälkeä, sydämelliset onnitteluni, saavutitte päämääränne. Olette ikuisesti muistoissani. Tätä kai te halusitte, onnistunut oli operaationne.”

”Paskat, täällä se elämä sitten on, onnistuitte siat. Täällä se elämä on, tai täällä se sit lähtee.”

Tähän työhön ryhtyessäni luulin selviytyväni siitä helposti, olinhan kokenut tuon kaiken itse. Enemmän väärässä en olisi voinut olla. Kohtasin niin paljon uusia ongelmia, että koin aloittaneeni sellaisen aiheen tutkimisen, jota ei hirveästi julki haluta tuoda. Asunnottomuutta on kyllä tutkittu ja asunnottomuuskeskustelua käyty vuosikymmeniä, mutta asunnottomien ääni on jäänyt useimmiten kuulumatta. Kun heitä kuuntelin ja heidän kokemuksiaan omassa vaikeassa elämäntilanteessani jaoin, en voinut välttyä kaikilta niiltä häpeän ja itseinhon tunteilta, joita nuo miehet ovat joutuneet käsittelemään paljon kauemmin kuin minä.

”Täällä juoppojen, rikostentekijöiden ja muista syistä elämänsä rikkoneiden joukossa sitä vasta huomaa, kuinka helposti sitä elämänsä voi rikkoa, liian helposti.”

Oma asuntolaelämäni kesti varsin lyhyen aikaa, vain vähän yli kaksi kuukautta, mutta ehdin läpikäydä koko ahdistuksen tunneskaalan tilapäisestä huonotuulisuudesta katkeruuteen, itsehalveksuntaan ja elämän merkityksen katoamiseen. Paha olo konkretisoitui ruumiillisina oireina, kipulina ja pelkotiloina, joihin ei ollut lievitystä tarjolla. Lääkkeitä en hyväksynyt, mutta useille asuntolan miehistä ne ja ryyppyputket ovat ainoa pakotie yksinäisyydestä ja häpeästä. Itselleni kirjoittaminen oli tärkein keino säilyttää jokin kosketus ulkomaailmaan, joskin ajoittain hyvin synkkä sellainen.

”Tähän lehtiöön piti kerätä kokemuksia ja ajatuksia ajastani asuntolassa, mutta toisin kävi. Siitä on kaksi viikkoa, kun asuntolan oven ensi kertaa avasin ja vasta nyt sain kynän käteeni ja olen jo kirjoittamassa testamenttiani. Tilanteeseeni johtivat useat syyt ja niiden seuraukset. Lähtölaukauksen antoivat arvon päälliköt, lopusta huolehdiin itse. Lasken päiviä, tunteja, minutteja, sekunteja siihen hetkeen kun keksin, miten tämän lopetan. En jaksa tätä.”

Kun asuntolan miehet puhuvat tässäkin raportissa ajan saatossa kaventuneesta kosketuksestaan asuntolan ulkopuoliseen elämään, huomaan käyneeni tuon vaiheen läpi laskuineen ja nousuineen hyvin nopeasti itsekkin. Maa nielaisee lähes koko ystävä- ja tuttavapiirin, kun tieto asuntolastatuksesta leviää. Itse asiassa kosketus asuntolan ulkopuoliseen elämään katkeaa sillä hetkellä, kun asuntolaelämä alkaa. Edes entisessä kantaravintolassa ei enää hymyillä. Yksinäisyyden ahdistuksen ja oman tilan kaventumisen voi hallita kovettamalla itseään ja käpertymällä siihen ainoaan melkein omaan yksityiseen tilaan – muutaman neliön huoneeseen. Oikeastaan syrjäytyminen konkretisoituu jo asuntolan fyysisellä luonteella, sehän on eristetty ympäröivästä yhteiskunnasta lukollisin portein ja asukkaiden valvonnalla.

On hyvin alentavaa huomata, ettei aiemmin tärkeillä tuttavuus-, ystävyys- tai sukulaisuussuhteilla ole merkitystä siinä vaiheessa, kun ”normaalin” ihmisen viitta riistetään yltä pois. Tätä kirjoittaessani huomasin kuitenkin, etten edes muistanut sisarusteni huolta tai huomannut sitä silloin, kun olisi pitänyt. Unohdin, että vietin itsenäisyyspäivää siskoni luona ja joulun veljeni luona. Se on sitä itseensä käpertymistä, jonka tuo leimaantuminen aiheuttaa. Häpeän kokeminen on subjektiivista leimaamista ankarimmillaan. Se ei ole aina sitä toisten leimaamista, tai se on sitä kun leimataan ja siihen itse uskoo, kun oikein uskotellaan. Vasta tätä työtä tehdessäni huomasin, kuinka syvästi tuo leimaantuminen on sittenkin hyvin subjektiivinen kokemus. Se on silti hyvin vakava vamma, josta on vaikea päästä omin avuin eroon. Siksi olisi hyvä pohtia asuntoloiden funktiota. Ovatko ne vain piilopaikkoja, jonne epäkelvot yhteisöjemme jäsenet haudataan vai pitäisikö apua koettaa tarjota sinnekin niin, että yhteys muuhun elämään säilyy?

”Yritän huutaa, mutta seinille ne sanat hukkuvat. Kuka on soittanut, kirjoittanut, käynyt? Ei kukaan. Pää hajooa, se on samalla vihainen ja täynnä tyhjää. Viikko meni taas enkä nokkaani ulos pistänyt. Ei täällä voi olla muttei silti kiinnosta lähtee mihinkään. Samaa vitun paskaa joka sekunti, ei kiinnosta mikään. Ei ole kuulunut kenestäkään mitään, postista tippuu vain laskuja. Meen nukkumaan. Taitaa mennä uusivuosi ikkunasta tähtiä tuijotellessa. Ei oo kuulunut kavereista yhtään mitään, niin monet kerrat kun meillä ovat juhlineet. Jouluksi veljen luo, onneksi ostin tytölle lahjan.”

Siksikin koen tämän työn tärkeäksi, että moni miehistä, joihin tutustuin, on halunnut olla yhteydessä ja kysyä neuvoja selviytymiseensä. Tutustuin lähemmin yhteen solukaveriini, jonka kuulumisia olen halunnut kysellä, mutta hänen kohdallaan huonoin tuloksin. Nuo kehät, joita tässä työssä olen koettanut avata, ovat tulleet todellisiksi hänen kohdallaan. Tämä kyseinen mies kertoo niiden olemassaolosta hyvin konkreettisesti aina, kun puhelimeen jaksaa vastata. Triviaalisti kolme paikkaa, joista hän vastaa puhelimeen ovat asuntola, juoppokämpä tai puiston penkki. Asuntolassa mieli on maassa, ryypyporukassa ilo ylimmillään ja puistossa kaikki menetetty. Seuraava päiväkirjamerkintä kertoo yhdestä keskustelusta solukaverin kanssa.

”Puhuttiin kodista Kuopiossa, sen kalavesistä ja -kukoista. Mukavia muistoja, onkimiset, virvelöinnit, verkkojen kokemiset isän kanssa, yksinäiset, rauhalliset ravustusyöt. Nyt ei muuta oookkaan kun yksinäisyys. Kaverilla keitti pahasti, häipy ruuan jälkeen eikä sanonu varmasti tulevansa viikkoon takasin.”

Elämänvaiheeni miesten asuntolassa herätti paljon kysymyksiä asuintovereiden menneisyydestä, silloisesta elämäntilanteesta ja heidän tulevaisuudestaan. En kuitenkaan kiinnostunut niinkään miesten elämänkaaresta tai -urasta vaan siitä, miten oletettu asunnottomaksi leimaantuminen näyttäytyy heidän arkielämän sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissaan ja kuinka se vaikuttaa heidän mahdollisuuksiinsa irtautua asuntolaelämästä ja siirtyä itsenäiseen asumiseen.

Vaikka asuntolan henkilökunta näyttäytyy tässä tutkimuksessa leimaajien roolissa, ei heidän inhimillistä lämpöään voi ohittaa. Valvojat, ohjaajat, miksi heitä kutsutaankaan, tekevät työtään niillä edellytyksillä, jotka heille on annettu ja niiden odotusten mukaan, jotka valvontaan on asetettu. Hoitovelvoitetta heillä ei ole. Sain silti itse nukkua ja vain olla valvojien rauhoittelujen ansiosta.

Paluu goffmanilaisittain ”normaalien” ihmisten pariin ei ole helppo. Ammatillisesti tulevaisuus on tuhoutunut, leima on ja pysyy. ”Ystävistä” suurin osa on kaikonnut. Sukulaiset epäilevät. Yllättävintä on ollut viranomaisten tasaveroinen kohtelu. Koskaan, kertaakaan, asioitani ei ole jätetty hoitamatta asuntolataustani vuoksi. Tästä kertovat myös haastattelemanani miehet. Jonot eivät ole virkailijoiden vika. eikä epäedullinen tausta ole tuntunut vaikuttavan asioiden hoitamiseen.

Oma henkireikäni oli solukämpäkaverini, joka jaksoi kuunnella ja jota itse kuuntelin, kun oli huono olla. Muuttoni jälkeen hän ei ole halunnut pitää yhteyttä, koska olen ”oikeiden ihmisten” joukossa, eikä hän kuulu sinne. Olen hänen sanojensa mukaan se ainoa, joka on päässyt ”tästä vitusta eroon”. Tuota en halua uskoa, mutta se kertoo paljon. Jos joku pystyy pääsemään irti ja tekemään elämästään parempaa, miksi se toinen ei pystysi?

Tieto asunnon saamisesta oli itselleni sellainen kokemus, jollaiseksi vapautuvan vangin ajatukset kuvittelen. Tämän tutkimuksen tematiikkaa mukaellen ajatus asuntolaleiman katoamisesta ja oman yksityisen tilan täydellisestä hallinnasta palautti sen subjektiivisen tunteen ja oman identiteetin, jonka edelliset kaksi kuukautta olivat riisuneet. Asunnon hakeminen oli pitkän aikaa itselleni ollut nöyryyttävä kokemus poiketen jonkin verran tämän tutkimuksen tuloksista. Yhden ihmisen luottamuksen saavuttaminen kaiken muun epäluuloisuuden jälkeen oli epätodellinen kokemus.

”Nyt tuli tieto asunnosta jumalauta! Pääsen huomenna kattomaan. Kiitos Harri, en unohda tätä koskaan! Nyt tuli virtaa, kaks viikkoo muuttoon, ei oo totta. Ihan kuin olis laput viety silmiltä, kaks viikkoo!”

”Jess, tänään muutan. Miltähän tuntuu kun saa lähtee ulos minne huvittaa eikä kukaan kyttää kelloa, vittuile tai puhalluta kotiovella. En perkele

korkkaa edes olutta, meen saunaan ja ihmettelen. Ei voi ihminen olla onnellisempi yhdestä asunnosta.”

”En koskaan unohda sinua, joka kun ojensit minulle digiboxin läksiäislahjaksi, tai sinä toinen herra, joka kannoit kamani asuntooni. Kun kahvipaketissani ei ollut kuin lusikallinen muruja, tarjosit sinä kokonaisen paketin. Tarjosin siitä rahaa, et ottanut sitä vastaan. Kun tupakat loppuivat, sinä helpotit tuskaa. Viinaa en koskaan pyytänyt, vaikka sitä tarjottiinkin.”

”Kuulin, vaikka vähän salaakin, asioita, joita ei saisi kuulla. Ne olivat niitä tupakkakopin tarinoita. Niitä, jotka eivät muille kuulu. Nuo pienet salaisuudet ovat osa sen yksityisyyden varjelemista, mikä asuntolan miehillä jäljellä on, eikä niistä haluta puhua tai puhuttavan muille. Se sallittakoon.”

”Aion sen graduni kuitenkin tehdä, katotaan mitä siitä tulee vai tuleeko mitään. Ei paljon puhuttu, mutta ehkä puhutaan sitten tuonnempana.”

7.1 Piinaava päätös

Tämän työn loppuun saattamisesta tuli vaikein osuus koko prosessissa. Tuloksia kootessani ajatukseni karkailivat väistämättä omiin kokemuksiini asuntolassa ja ahdistavat ajatukset palasivat suorastaan piinaamaan työn viimeistelyä. Vaikka kirjoittaminen on hyvin yksinäinen prosessi ja aktiivisuus ja tuotteliaisuus vaihtelee monestakin syystä, koin paradoksaalisesti hankalimmaksi sen vuorovaikutuksellisen luonteen. Huomasin keskustelevani aineistoni kanssa liiankin läheisesti ja aikatauluni petti useaan otteeseen siinä vaiheessa, kun piti vain kirjoittaa tekemäni havainnot ja saavuttamani tulokset paperille. Synkät mietteet purkautuivat psyykkisenä lamaantumisenä ja lopulta jopa fyysisenä sairastumisena, aivan niin kuin tapahtui asuntola-aikanakin. Ajauduin epäilemään koko tutkimuksen mielekkyyttä ja harkitsin jopa vetäytymistä ja tehdyn työn hylkäämistä. Olin olettanut kykeneväni sellaiseen objektiivisuuteen, joka jättää omat tutkimuskohteeseen liittyvät osallisuuden tunteet työn ja ajattelun ulkopuolelle, mutta erehdyin raskaasti.

Jouduin jälleen pohtimaan tutkimusideani syntyprosessia, sen kasvamista tutkimusongelmaksi ja tutkimuksen toteuttamistavan valintaan sekä palaamaan myös tunnetasolla tuohon prosessiin. Miksi ja miten päädyin aiheeseeni ja miksi koin sen tärkeäksi? Vastaus oli lopulta hyvin selkeä. Koin, että kodittomilla asuntolan miehillä on oikeus tulla kuulluiksi, saada puheenvuoro vaikkapa tällaisen tutkielman avulla. Ajattelin, että miesten leimaantumisen kokemukset ovat sopiva lähestymistapa avata asuntolan asukkaiden arkea ja tuon todellisuuden tieteellinen koettelu legitimi tapa toteuttaa tuo tehtävä. Koin jopa, että esiteltyäni tutkimusideani asuntolan miehille ja herätettyäni heidän kiinnostuksensa olin antanut moraalisen lupauksen saattaa työni päätökseen. Tuon henkilökohtaisuuden ja ulkopuolisuuden rajamaastossa taiteilu leimasi työn etenemisen jokaista vaihetta. Tässä yhteydessä leimaaminen oli kirjaimellista. Sitä selittääkseni halusin paljastaa otteita päiväkirjastani. Siitäkin jouduin jättämään asuntolaa ja siellä asuvan henkilön käsityksiä yhteiskuntaan sijoittumisestaan kuvaavia kohtia pois ollakseni paljastamatta asukkaiden henkilökohtaisia ja arkoja asioita liikaa.

Tutkimustyöni loppuvaiheen lamaantumis- ja sairastumisreaktio yllätti itsenikin, mutta se johti lopulta pohtimaan asiaa pidemmälle. Pystyikö lyhyt asuntolakokemus jättämään niin syvän haavan itseeni, ettei se ole arpeutunut vielä vuodentakaan kuluttua? Voiko kahden kuukauden ”retki” marginaaliin erkaannuttaa ihmisen yhteiskunnan ”keskuksesta” niin kauaksi, että paluu on kuin vaikeasta sairaudesta toipumista? Onko kerran sisäistetty leima niin pinttynyt, ettei sitä pääse koskaan eroon?

Pitäisikö asuntoloiden asukkaita ensinnäkin tukea pyrkimyksissään itsenäiseen asumiseen tavoittelussa ja järjestää heille ”jälkihoitoa”, jos he onnistuvat asunnon saamaan? Vai toisaalta, pitäisikö asuntoloita kehittää niin, että asukkaiden yksityisyyden tila vastaisi paremmin itsenäistä asumista tai ainakin lähenisi sitä ja kaventaisi ”keskuksen” ja marginaalin juopaa?

Lopulta, jäin pohtimaan enemmän kysymyksiä kuin sain vastauksia.

LÄHTEET

Alasuutari, Pertti (1992): *Desire and Craving. A Cultural Theory of Alcoholism*. New York: State University of New York Press.

Alasuutari, Pertti (1999): *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino. 3. uud. painos. (Englanniksi *Researching Culture. Qualitative Method and Cultural Studies*. London: Sage 1995.)

Asunnottomat 2011 (2012): *Selvitys 1/2012*. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus.

Brink, Pamela J. (1994): *Stigma and obesity*. *Clinical Nursing Research* 3/4 (1994), 291–293.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998): *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Glaser, Barney G. & Strauss, Anselm L. (1967): *The Discovery of Grounded Theory. strategies for Qualitative Research*. New York: Aldine.

Goffman, Erving (1974): *Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience*. Boston: Northeastern University Press.

Goffman, Erving (1969): *Minuuden riistäjät*. 2. painos, toteutettu näköispainoksena. Lohja: Lohjan Sanomalehti- ja Kirjapaino Oy.

Goffman, Erving (1963): *Stigma: notes on the management of spoiled identity*. Englewood Cliffs, N.J: Prentice Hall.

Granfelt, Riitta (1998): *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 702. Pieksämäki: Kirjapaino Raamattutalo Oy.

Harjunen, Hannele (2004): Lihavuus ja moraalinen paniikki. *Yhteiskuntapolitiikka* 69, 412–418.

Heatherton, Todd F., Hebl, Michelle R, Hull, Jay G. & Kleck, Robert E. (2003): *The Social Psychology of Stigma*. New York: The Guitard Press.

Heiskala, Risto (1991): Goffmanista semioottiseen sosiologiaan. *Sosiologia* 2, s. 90–107.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2000): *Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.

Kostiainen, Eeva & Laakso, Seppo (2012): *Vailla vakinaista asuntoa. Liikkuvuus asunnottomuuden ja asuntokannan välillä*. Kaupunkitutkimus TA Oy.

Kärkkäinen, Sirkka-Liisa (1998): *Asuntopolitiikka ja asunnottomuus Suomessa: Toimet asunnottomien olojen parantamiseksi asunto- ja sosiaalipolitiikan osana 1960-luvulta 1990-luvulle*. Julkaisussa Kärkkäinen, Sirkka-Liisa & Hannikainen, Katri & Heikkilä, Iiris (toim.): *Asuntoja ja palveluja asunnottomille: historiaa ja nykypäivää*. Stakes. Aiheita 8/1998.

Kääriäinen, Juha (1994): *Seikkailijasta pummiksi. Tutkimus rikosurasta ja sosiaalisesta kontrollista*. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja. Helsinki: Painatuskeskus.

Laine, Matti (1991): *Johdatus kriminologiaan ja poikkeavuuden sosiologiaan*. Helsinki: Tietosanoma.

Peräkylä, Anssi (1990): *Kuoleman monet kasvot. Identiteettien tuottaminen kuolevan potilaan hoidossa*. Tampere: Vastapaino.

Peräkylä, Anssi (2001): Erving Goffman: Sosiaalisen vuorovaikutuksen rakenteet. Teoksessa Hänninen, Vilma, Partanen, Jukka & Ylijoki Oili-Helena (toim.): *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjiä*. s.347-364. Tampere: Vastapaino.

Puroila, Anna-Maija (2002): Kohtaamisia päiväkotiarjessa – kehysanalyttinen näkökulma varhaiskasvatustyöhön. Oulun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Kasvatustieteiden väitöskirja.

Ruusuvuori, Johanna, Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.) (2010): Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.

Taipale, Ilkka (1982): Asunnottomuus ja alkoholi. Sosiaalilääketieteellinen tutkimus Helsingistä vuosilta 1937-1977. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja n:o 32. Jyväskylä: Gummerus.

Weckroth, Klaus (1984): Ajatuksia ihmisen toiminnasta ja sen tutkimisesta. Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksen Sarja A 4 /1984.